TUDOR ȘOIMARU

ISTORIA VIEȚII PUBLICE DIN ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

TUDOR ȘOIMARU

ISTORIA VIEȚII PUBLICE DIN ROMÂNIA

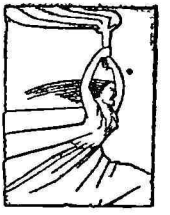

VREMEA
1928—1938

www.dacoromanica.ro

Introducere

DOAR o mentalitate de botanist sau de umorist înduioşat, se poate lămuri în stufărişul evenimentelor şi partidelor politice. Trebue o anume detaşare de fenomene pentru a le prinde în ansamblu şi a le fixa cu un ac în insectar, fără a ţine socoteală dacă sunt viespi sau albine, viermi sau fluturi; îţi trebue dragostea de natură şi peisaj pentru a confecţiona un ierbar în care să intre şi crini şi urzici, şi flori de câmp şi flori de seră.

Partidele politice au ajuns la un număr incomensurabil (în ultima alegere generală s'au înregistrat peste 26 de partide şi „fronturi", „blocuri" şi grupări) şi este un noroc că geometria mânuită cu măestrie de biroul central electoral putea scorni atâtea semne pentru a le atribui, „salvatorilor naţiunii".

www.dacoromanica.ro

De câţiva ani s'a observat un fenomen de sciziparitate. Partidele se înjumătăţeau sau ajungeau la câte un sfert, fie chiar ca mai târziu să revină la forma iniţială.

Aşa a fost cazul cu partidul poporului condus de d-l Mareşal Averescu, din care s'a desprins un grup politic prezidat de d-l Octavian Goga cu titulatura la început, de partid naţional-agrar, fuzionat ulterior cu Liga antisemită a d-lui A. C. Cuza, în partidul naţional-creştin.

Partidul liberal a cunoscut şi el o serioasă dizidenţă condusă de d-l George Brătianu, dizidenţă căreia, sub ochii noştri, i s'a pus capăt prin revenirea în partid a d-lui G. Brătianu.

Partidul naţional-ţărănesc a cunoscut cinci dizidenţe. Prima a fost plecarea cu d-l Goga a lui Vasile Goldiş urmat de părintele academic Lupaş şi alţii. A doua dizidenţă a făcut-o d-l dr. Lupu revenit la matcă. A treia dizidenţă a creiat-o d-l Grigore Iunian şeful actualului partid radical-ţărănesc.

A patra despărţire şi poate cea mai sensaţională prin faptul că se năruia o legendară prietenie, a fost a d-lui Alexandru Vaida Voevod urmat de unsprezece foşti miniştri, constituiţi ulterior într'un partid numit „Frontul Românesc".

A cincea sciziune o constitue plecarea celor patru miniştri în cabinetul Goga, în frunte cu d-l Armand Călinescu.

Pe flancul democratic, la extrema proletariană, avem următoarele segmente: 1) partidul social-democrat; 2) partidul minuscul condus de d-l Ghelerter şi Şt. Voitech; 3) partidul invizibil al unităţii Popovici şi 4) partidul comunist. Printre toate pluteşte încercând să arbitreze, d-l M. G. Bujor.

Care să fie sensul acestor diviziuni şi reconstituiri politice?

Inainte de războiu, viaţa politică era cu mult mai simplificată: partidul liberal alterna la cârma ţării cu partidul conservator, partidul liberal condus de geniul şi forţa politică a familiei Brătianu, rezervându-şi bineînţeles partea leonină în conducere, ca timp şi eficacitate. In această privinţă au rămas de pomină cei 12 ani de guvernare neîntreruptă a lui Ion Brătianu.

Alternarea la cârmă surâdea deopotrivă celor două partide

www.dacoromanica.ro

în luptă. Conservatorul Nicolae Filipescu în articolele sale din „Timpul" scrise în anul 1890 şi provocate în bună parte de atacurile radicalului Panu — legitimă existenţa a două partide prin aceea că o sporire a numărului „ar înmulţi ocaziunile de favoritism pentru Rege şi cauzele de nemulţumire pentru partide".

Pornind dela exemplul englez: „două partide care de sute de ani au contribuit la propăşirea Statului", Nicolae Filipescu se declara pentru partidele cu continuitate istorică, ele având „mai multă unitate de convingere şi de purtare decât nişte grupări cari se nasc azi pentru a pieri mâine, care apar pentru susţinerea unor idei şi mor odată cu ideile lor". Autorul articolelor se bizuia de-asemeni în argumentarea lui pe unele exemple din trecutul politicii româneşti: *„Fracţiunea* din Moldova nu mai este decât o amintire, *Centrul* e uitat de mult, *disidenţa liberală,* care se afirma ca un partid având o viaţă proprie, a reintrat în organizaţia partidului naţional liberal. Ca un fluviu uriaş care înghite pârîiaşele ce se formează dintr'ânsul cele două partide mari au copleşit aceste manifestaţiuni sporadice" (N. Filipescu: „Partidele Politice" 1890).

Alternarea la cârmă se mai numea cu un termen pitoresc „rotativa". Take Ionescu, intrat la liberali, trecut la conservatori, fără a avea rezonanţa unui nume istoric şi întâmpinând dificultăţi din această cauză, s'a hotărît să spargă la rându-i „cercul magic" întemeind partidul conservator-democrat cu care a repurtat frumoase succese electorale.

Apariţia partidului lui Take Ionescu a modificat în preajma războiului mondial fizionomia politică, inaugurând sistemul guvernelor în colaborare.

Rotativa antebelică a corespuns structurii vechiului regat sau era o imitaţie din Anglia unde alternează, cu mici excepţii, de câteva veacuri două partide la cârma imperiului?

Influenţa britanică dinainte de război nu era deloc sensibilă la suprafaţă, dar s'a exercitat în adâncuri.

Ştefan Zeletin, cel mai original sociolog ştiinţific al nostru, susţinea că România modernă este creaţia capitalismului anglo-

www.dacoromanica.ro

francez şi că actul de naştere datează dela 1829, în paragraful cinci al tratatului dela Adrianopole. Industrializarea rapidă a Angliei impunea debuşee noui de desfacerea produselor manufacturate şi în acelaş timp, o sursă de aprovizionare în cereale. Moldova şi Valahia au fost obiectul de atenţie al diplomaţiei britanice şi prin pacea dela Adrianopole s'a sfărâmat monopolul turcesc asupra economiei Moldo-Valahe, deschizând-o liberei concurenţe europene pentru a aproviziona împărăţia de fier şi de cărbune a Marei Britanii cu grâul, vitele şi mierea ţăranilor dunăreni.

Să fi determinat influenţa economiei britanică, tipul de partide politice în România? Este o sugestie care se poate da în urma operei lui Zeletin.

Tot în această operă se mai găseşte demonstraţia că unificarea politică a Principatelor dela 1859 a fost rezultanta unificării drumurilor de comerţ. Moldova a fost despărţită de Muntenia şi pentru faptul că drumurile comerciale erau două. Primul pornea dela Chilia şi Galaţi, prin Bârlad şi Iaşi spre Suceava, Lemberg până la Danzig. Al doilea drum era Giurgiu, Bucureşti, Braşov până la Lipsca. In momentul când cele două vechi drumuri s'au unificat prin alte drumuri perpendiculare, când influenţa anglo-franceză s'a exercitat unificatoare din punct de vedere economic, atunci a căzut — ca un fruct copt — şi unirea politică, sub colonelul Alexandru Vodă Cuza, sub binevoitoarea oblăduire a marilor puteri apusene, care smulgeau firman după firman Sublimei Porţi, până s'a ajuns la neatârnare.

Influenţa franceză şi engleză a trecut fatal de pe tărâmul relaţiilor comerciale internaţionale în politica internă, în formaţia climatului politic.

Liberalismul român a fost purtătorul ideologiei franceze.

Conservatorismul român s'a resimţit de idealul britanic. Nu trebue uitat că Titu Maiorescu deşi era un produs al universităţii germane, în tendinţele lui politice s'a orientat după conservatorismul britanic. La fel, Petre Carp. Asemeni, N. Filipescu, legitimă „rotativa" după exemplul Angliei, citând deseori în articolele lui pe Thomas Erskine May şi teoriile sale politice. In ceea ce priveşte

www.dacoromanica.ro

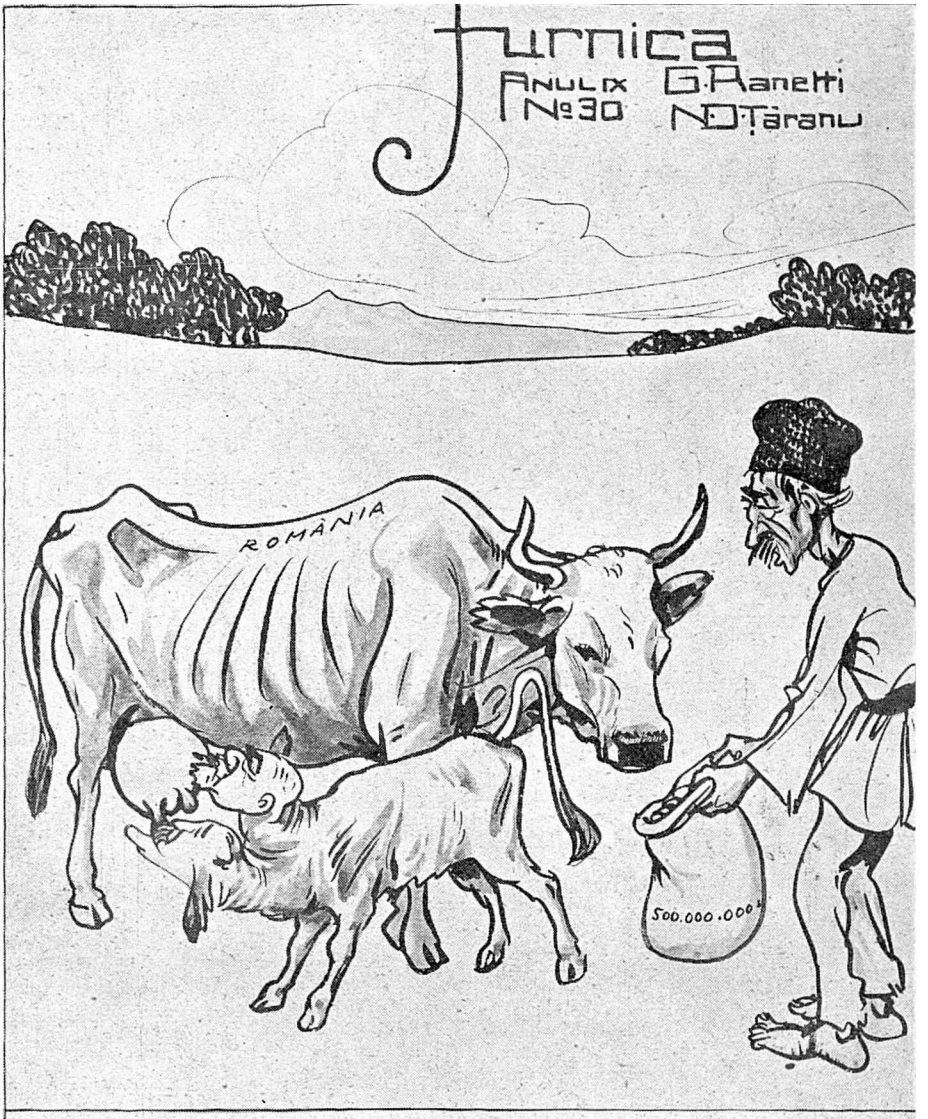

NOUL BUGET. — COLABORAREA CONTINUĂ

— Cum să nu slăbească, biata vacă, dacă o suge un viţel cu două capete ?!

www.dacoromanica.ro

pe Alexandru Marghiloman, lumea străzii îl acuza — iar revista umoristică a timpului „Furnica" întreţinea legenda — că îşi trimetea rufăria la Londra s'o spele, întreţinea grajd de cai la Albatros după modelul lordului Derby, se comporta ca un gentleman, şi era vizibil că steaua sa polară era Camera Lorzilor, mai mult decât dealul Mitropoliei.

Partidele politice în general sunt asociaţiuni libere de cetăţeni pentru promovarea interesului general.

Partidele politice româneşti, în special au un spirit de castă cu mult mai accentuat decât în Occident.

Inainte de războiu fenomenul era evidenţiat şi mai bine. In partidul conservator se strângeau latifundiarii. Şefia şi aparatul de conducere se recruta numai din circa douăzeci de familii înrudite între ele prin sânge sau alianţă. Pătrunderea în casta de conducere era extrem de dificilă. A trebuit tenacitatea de fier şi alura profesorală, ca şi educaţia dela Theresianum, liceul adolescenţei nobile, pentru ca Titu Maiorescu să se impună pe prima linie a partidului conservator. Şi poate că nu ar fi ajuns până acolo dacă nu intra în alianţă cu Petre Carp pentru a forma fracţiunea junimistă a conservatorilor, fracţiune ajutată de Regele Carol I, la înscăunarea în posturile de conducere ale Statului.

Spiritul de castă antebelică s'a pulverizat după războiu în mentalitatea democratică. Din el a rămas însă : spiritul de partid, exclusiv şi intolerant, virulent şi însufleţit de electricitatea intereselor comune pentru victoria guvernării şi înfrângerea opoziţionistă.

Peste solidarităţile de partid s'a turnat şi se toarnă acidul sciziparităţii. Procesul s'a văzut pentru trecut. Se observă însă în acelaş timp un curent de opinie pentru demonetizarea partidelor.

Demonetizarea partidelor este opera însăşi a partidelor. Acuzaţiile enorme de furturi, — acuzaţii de cele mai multe ori nefundate — au enervat opinia publică împotriva politicianilor. Inregistrăm acest fapt cu obiectivitate şi regret. Omul de pe stradă a căpătat convingerea, în urma reciprocelor atacuri partidiste, că profesiunea cea mai rentabilă este politica, fiindcă în politică jaful în buget se aliază cu impunitatea. Scandalurile financiare au fost ar-

www.dacoromanica.ro

mele cele mai frecvente de denigrare a adversarilor politici. Aceste săgeți otrăvite se întorc astăzi împotriva partidelor.

Opinia publică a început să nu mai aibă încredere în partide și din cauza deselor treceri a „personalităților" dintr'un partid într'altul. Petre Carp spunea că este destul să arăți „sacul cu grăunțe" pentru a avea partizani cât de numeroși. Iar personalitățile umblă după portofolii, cu abjurări de programe. Așa, de pildă, Take Ionescu a plecat din partidul liberal la conservatori — după cum spune d. N. I. Duma în „Vremea", 30 Ianuarie 1938 — fiindcă Ion Brătianu nu vroia să-l facă ministru odată cu elementele strălucite din generația sa înscrisă la liberali.

Cazul lui Take Ionescu, trezit într'o noapte conservator din frenetic liberal nu este izolat. După război fenomenul „trecerilor" s'a intensificat. „Stolurile de porumbei" pleacă dintr'un partid într'altul după cum se oferă sau nu „sacul cu grăunțe".

Lipsa de intransigență programatică a ajutat la sciziparitatea și la demonetizarea partidelor.

Un om politic intransigent este o *rara avis*.

Intransigența a creiat lui Petre Carp faima sa. Se pare, însă, că și înainte de război intransigența era tot o floare rară la butoniera omului de Stat, de vreme ce Dinu Sturdza, șeful liberalilor, s'a adresat public în 1904 lui Petre Carp cu promisiunea următoare :

— „Am să fac și eu odată ca tine și am să fiu intransigent".

Odată !

Un om politic este, îndeobște, prototipul tranzacției. Opinia publică disprețuiește — în dorința de idealitate — tranzacția, și, încetul cu încetul, a început să confunde partidele politice înglobate în aceeași lintiță sordidă a oportunismului.

In opoziție, partidele au luat rău obiceiu să promită lucruri irealizabile. Alegătorii naivi cred în discursuri ca în literile din Evanghelie. Veniți la putere, oamenii politici nu-și mai pot ține promisiunile, oricâtă bunăvoință și bună credință ar avea, ceea ce provoacă, totuși, confuzie și desamăgire.

Aristide Briand, care a fost în tinerețe un antimilitarist și un înflăcărat socialist, ajuns pe banca ministerială a răspuns foștilor

www.dacoromanica.ro

prieteni care-l acuzau de inconsecvenţă (dăduse ordin de militarizare a muncitorilor greviști dela căile ferate) :

— „Când eşti în opoziţie vorbeşti într'un fel, optica băncii ministeriale este alta" !

Partidele politice româneşti au avut şi ele o „optică" în opoziţie şi altă „optică" la putere. Dezacordul a creiat dezamăgirea pe care o înregistrăm azi ca un fenomen de opinie publică.

Un alt motiv de demonetizare a partidelor se găseşte în tehnica prea „forte" a alegerilor. Dela Petre Carp care a lansat formula „Regele şi dorobanţul", accentul pus pe dorobanţ n'a fost părăsit până astăzi. După cum democraţia a fost un mit nerealizat în România, tot aşa şi „libertatea alegerilor" a suferit prea multe corecţiuni şi avarii.

O puritate integrală a alegerilor, aşa cum o visează utopiştii, n'a fost nicăieri realizată. Chiar în democraţiile occidentale sunt plângeri în privinţa influenţării alegătorilor prin „corupţia" afişajului şi a propagandei scrisului. Această propagandă costă mulţi bani. Partidele plutocratice sunt avantajate faţă de partidele sărace. De aceea s'a şi adus acuzaţie democraţiei că este un climat perfect al plutocraţiei. Rolul banului nu poate fi neglijat. Bismarck pomenea de „fondurile reptiliene" care se strecoară pe neaşteptate pe anumite fronturi. Sociologul economist german Richard Lewinsohn a scris o lucrare clasică, tradusă şi în limba franceză despre „L'argent dans la politique", demonstrând atotputernicia banului, care creiază curente, partide şi personalităţi politice.

In Statele-Unite se cunoaşte anticipat rezultatul alegerilor cu o aproximaţie de câteva săptămâni după subscripţiile la „fondul electoral" al partidelor în luptă. Partidul care a reuşit să intereseze — şi să cointereseze ? — mai mult pe bancheri, acela iese îndeobşte victorios.

Fondurile de presă joacă iarăşi un rol imens la formarea curentelor politice.

Alegerile sunt, aşa dar, influenţate de banii vărsaţi.

Dacă în Occident, banul slujeşte la propaganda prin presă,

www.dacoromanica.ro

la afişaj şi la tipărituri, în România banul se mai varsă asupra alegătorilor şi sub forma unei ploi alcoolice.

Sugestionarea alegătorului la noi începe cu alcoolul şi sfârşeşte cu.... ciomagul.

Dela alcool până la reteveiu există o gamă extrem de nuanţată.

In 1906, Petre Carp s'a plâns Regelui Carol I, într'o audienţă de metodele ilegale uzitate de guvern la alegere pentru Colegiul II Cameră la Buzău, enumerând : bătăuşi, ingerinţe şi arestări ilegale în alb (nu erau decât trei !).

După război, s'a... progresat la Buzău. S'a ajuns la morţi. Nu trece o alegere fără a cere un nou tribut de sânge. Iar din nenorocire, tributul de sânge dela Buzău se cere tot mai des şi în alte judeţe.

In 1909, Principele Ferdinand mărturisea într'o audienţă pe care i-a acordat-o lui Alexandru Marghiloman că „nimic nu se va schimba în această ţară cât timp nu se va schimba sistemul de administraţie al ei" şi că „trebue să sperăm că şi rândul oamenilor de treabă va veni odată".

Iar Marghiloman fixează tot în „Notele politice" (vol. I) următorul fragment de conversaţie de dinainte de război :

„Trebue să înceteze politica în care se face *totul pentru partid* şi n'auzi niciodată vorbindu-se de *pentru ţară*".

Acest fragment de conversaţie antebelică are o mare circulaţie şi în actualul moment politic 1938.

Să nu se uite că pe lângă „ţara partidelor politice" se mai află — din fericire — şi ţara celor cari muncesc şi nu fac politică. Din când în când această ţară — CEA REALA — era chemată la vot să-şi dea părerea asupra unor probleme şi asupra unor programe despre care n'a avut timp şi nici ocazia să reflecteze. De multe ori alegerile, erau din această cauză, pentru ţara reală, fie un amuzament, fie o neplăcută datorie. Doar alegătorii se bucurau de vizite simandicoase, chiar mici cadouri câteodată, pornind dela ţoiul de ţuică, până la... „aplicarea Constituţiei", ceea ce în limbajul politic românesc echivala cu o corecţiune prin mijloace brachiale, neînscrise în Constituţie. După cum spuneam la începutul

www.dacoromanica.ro

acestei lucrări — ne-am impus aici nu judecăți de valoare, ci numai constatări botanice. De aceea nu putem trece peste racilele și fermenții cari au dus la alterarea politică, la nevoia unei complecte despoliticianizări a vieții românești ; la nevoia unui regim de stabilitate și certitudine în locul acelui politicianism — confundat cu o adevărată „invazie" și despre care poporul român, pentru a-i caracteriza pofticioasele porniri și desele schimbări, întrebuința lapidarul proverb : „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor".

www.dacoromanica.ro

Nimic nou sub soare...

Istoria partidelor româneşti nu începe dela 1848, cum se crede şi se susţine, îndeobşte. Istoria partidelor se confundă cu însăşi istoria societăţii. Formele şi aspectele au variat, dar funcţiunea a rămas în întregime neschimbată, dela formaţiunea primului cătun până la fundarea României-Mari prin tratatul dela Trianon.

Bătălia politică derivă din două instincte ale omului: 1) instinctul originar de luptă sublimat în partide şi fracţiuni (vizibil la copiii care se joacă în bandă de-a haiducii) şi 2) instinctul de conservare gospodărească a familiei şi — prin derivaţie — a obştei.

Odinioară, afacerile obşteşti se discutau la umbra teiului dela răscrucea satului. Acolo se adunau bătrânii şi înţelepţii satului pentru a lua hotărâri. „Sfaturile" din jurul teiului sunt la originile consiliilor comunale şi ale consiliilor de miniştri.

D. N. Iorga, ca un omagiu adus tradiţiei româneşti — a ţinut în 1931 câteva consilii de miniştri la umbra mânăstirii Sinaia. Intr'adevăr, dela sfaturile sub copacii dela răscruce, pridvoarele mânăstirilor au fost locuri favorite pentru consiliile politice.

La mânăstiri sau la biserici, domnii adunau pe dregători şi sfetnici.

www.dacoromanica.ro

Tot la mânăstiri, domnii exilau pe boierii infideli sau neloiali, dându-le domiciliu forţat, care sfârşea — uneori — cu decapitarea. Mânăstirea Snagovului a cunoscut în chiliile astăzi ruinate multe tragedii politice şi apele limpezi ale lacului au fost înroşite de sânge boieresc. Tainele apelor dela Snagov au ascuns multe scăfârlii rebele.

Dealungul istoriei româneşti partidele şi fracţiunile au avut o acţiune intensă până la frenezie. Dacă există — după cum se spune — popoare apolitice şi popoare dotate cu aptitudini politice. atunci poporul român este un popor eminamente politic. Despre Nemţi se spune că sunt apolitici.

Intr'adevăr, dacă ne referim la potenţialul de calităţi, la capacitatea de muncă şi la frenezia creiatoare, politica respectivă nu le-a creiat „cadrul" respectiv de acţiune. Bătăliile diplomatice au fost regulat pierdute, cu toată înarmarea extraordinară de care au făcut mereu dovadă.

Poporul român, rău sau insuficient înarmat, a reuşit să-şi realizeze idealul naţional, graţie şi unor conjuncturi favorabile, şi sacrificiilor pe câmpul de luptă, dar şi dibăciei dela conducerea politică.

Aşa dar, anatema aruncată asupra „politizării" şi a „politicianismului" trebuia luată *cum grano salis.*

Politica făcută la umbra teiului sau în ceardacuri de mânăstiri, în cluburi şi în cafenele n'a stricat decât în ceeace priveşte gospodăria obştei, dar a obţinut până în 1919 maximum de beneficii pentru poporul nostru.

Partide politice în polemici şi divergenţe au existat din cele dintâi timpuri ale istoriei româneşti. Un cercetător atent va găsi în cele două volume ale lui Xenopol: „Istoria Partidelor" exemple detailate.

Dintr'o conferinţă asupra vechilor partide ţinută de D. C. V. Obedeanu, la Ateneul Român, în Decembrie 1907, noi vom desprinde însă — pentru spaţiul strâmt — peisagiul politic următor:

Conducerea primitivă era în mâinile Domnului ce cârmuia ţara ajutat de un sfat de 12 consilieri.

Puterea legiuitoare numită Adunarea obştească sau soborul

www.dacoromanica.ro

țării era alcătuit din: mitropolit (președinte), episcopi, egumeni, boieri și deputații breslelor. Breslele erau organizate cu funcționari mai mici, aleși din burghezie. Orașele, conduse de un consiliu comunal, format din 12 membri *(pârgarii)* și de un prezident *(județul)*. Puterea administrativă era confundată cu cea juridică și militară, fiind atribuită unui *căpitan* de district. Țara avea o organizare militară.

Puterea publică era acordată în mod temporar, Domnului și boierilor. Ei aveau o preponderență asupra claselor de jos. Cele trei elemente au fost în veșnică luptă, adică: Domnul, boierii și obștea.

Dar, deși n'a fost în trecut o idee dinastică la poporul nostru, faptul că Basarabii s'au menținut la domnie patru veacuri, a creat o anumită tradiție și o relativă liniște (erau rare cazurile când se ridicau alți pretendenți la ocârmuire decât cei dintre Basarabi). Instalarea fanarioților, mazilirile, adică schimbările dese la conducere, au făcut să se nască mulți candidați și să se organizeze grupuri sau partide.

Fiecare grup (partid) avea candidatul său.

Două principii erau mereu puse atunci în discuție: autoritatea și libertatea. O libertate, însă, pentru boieri. Și astfel s'a ajuns ca, trecând timpul, numai boierii să capete drepturi după drepturi, în dauna țărănimii. Mărirea proprietăților a fost apoi o altă cauză. Astfel s'a realizat așezământul de sub Mihai Viteazul, prin care se statornicea că țăranul nu se poate pe veci muta de pe moșia unde se afla. Se consfințea astfel o robie de fapt și de drept.

Partide,dacă li se poate spune așa, s'au ivit pe măsură ce influențe străine pătrundeau în țară, pe lângă influența turcească.

Am avut astfel : partidul austriac, partidul grecesc, rusesc ori turcesc. Acestea se caracterizau prin simpatia ce o arătau pentru politica alături de Austriaci, Greci, Ruși ori Turci.

Prima idee politică la noi a fost ocazionată de propaganda catolică făcută prin intermediul Ungurilor. Impotriva tendințelor de catolicizare (1290—1418) s'a alcătuit un *partid slavist-ortodoxist*. Aceasta însemna o politică de unire cu statele slave de peste Du-

www.dacoromanica.ro

IN FAȚA „PARADISULUI"

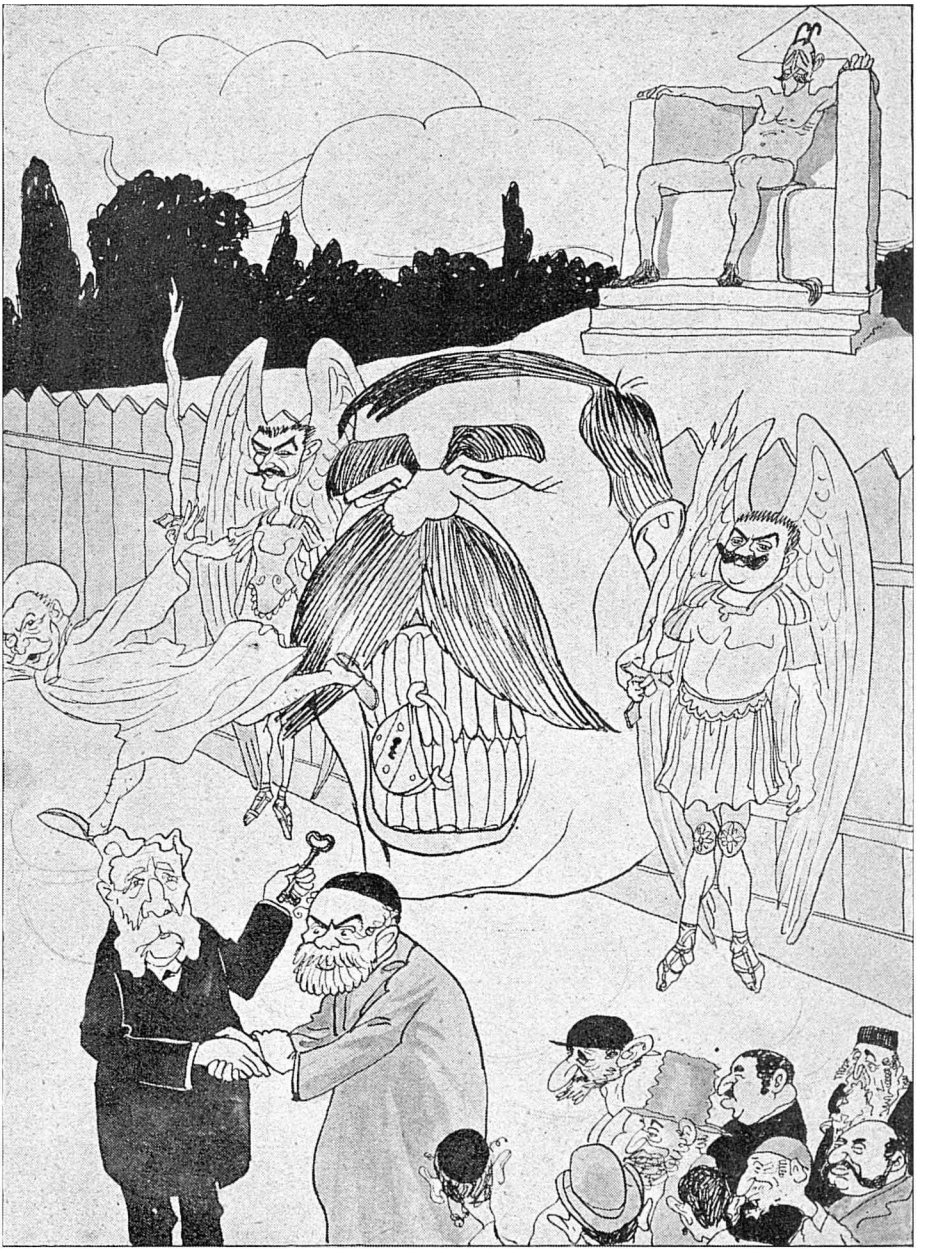

Take Ionescu (pe tron), Bădărău (poarta) păzită de frații Grigore și Mihai Cantacuzino; Petre Carp în Arhanghel și Gr. Cantacuzino-Nababul.

www.dacoromanica.ro

năre. Căsătoriile între familiile noastre domnitoare şi cele bulgăreşti sau sârbeşti sunt o urmare a acestei tendinţe.

Partide personale. Sistemul nostru de domnie, electiv-ereditar, a condus la formarea acestor partide. Diverşi pretendenţi la tron dădeau adevărate lupte pentru a se urca în fruntea obştei.

Să ne amintim de *partidul Drăculeştilor* sau al *Dăneştilor* (Urmaşii lui Mircea).

Partidele personale au adus numai rău ţării.

Partidul naţional al ţării (până să fie constituit) s'a realizat de când influenţele străine au fost mai covârşitoare asupra poporului român. S'a realizat, adică a permis să ia fiinţă o coaliţie, care s'a perpetuat apoi, a tuturor patrioţilor, — boieri şi moşneni — iubitori de glie, pe care o apărau de puhoiul vrăjmaşilor. Acest partid naţional se răsbuna cumplit pe acei boieri sau domnitori, cari trădau interesele pământului, primind ajutoare dela străini sau conspirând cu cei venetici.

Sub fanarioţi, glasul acestui partid tot s'a mai auzit. După Nicolae Mavrocordat, partida naţională cere protecţia Austriei, Gheorghe Cantacuzino Domn, întărirea libertăţilor patriei, etc.

Insăşi mişcarea lui Tudor Vladimirescu este datorită impulsului dat de partidul naţional. Se cer domni naţionali, organizarea armatei, iertarea birului pe 3 ani, etc.

Tot pe la 1821 ia fiinţă partidul (societatea) *cărvunarilor* (cărbonari), de ţinută democratică şi cu aspect ocult (francmasonic).

Ideile revoluţiei franceze, transplantate aici de profesorii refugiaţi în Ţările Române, precum şi de tinerii noştri întorşi dela studiile ce le făcuseră în Apus, — au condus la alcătuirea unei asociaţii din care au ieşit luptătorii dela 1848. Arderea „Regulamentului Organic" este primul pas al asociaţiei tinereşti din care s'au desprins, mai târziu, liberalii şi conservatorii.

După cum vedem avem în istoria românească tot soiul de partide, fracţiuni şi facţiuni.

Găsim partide personale cum sunt astăzi „argetoianiştii", „vaidiştii" şi „iunianiştii".

9.2 www.dacoromanica.ro

Un astfel de partid este o constelație cu o planetă în centru ca punct de atracție în jurul căreia gravitează fidel partizanii.

Găsim și partide ordonate în jurul unui ideal sau al unor mari interese generale.

Găsim — vai! — și aceleași acuzațiuni nemăsurate.

Când I. C. Brătianu a stat 12 ani la putere exasperând pe conservatori, aceștia l-au acuzat de tot soiul de infamii, între cari aceia de „trădare" și „vânzarea țării" Nemților erau cele mai frecvente. Acuzațiile de a sta în slujba unei puteri străine s'au perpetuat. Ca și astăzi, Moscova, Berlinul, Roma, Parisul și Londra au fost și sunt pe buze adverse, care poartă — vai! — o identică și fierbinte iubire de patrie.

www.dacoromanica.ro

Ce oglindesc doctrinele partidelor politice?

Fiecare partid se simte obligat să vină în viaţa publică şi în faţa alegătorilor cu o *doctrină,* cu un *program* şi cu o *tactică* în realizarea ţelurilor sale.

Ce reprezintă o doctrină? Un corp unitar de principii după care un partid vrea să conducă Statul.

Desigur, doctrinele şi ideile nu cad din cer, cum spunea Achile Lorià.

O doctrină sintetizează realităţi existente pe care încearcă să le îndrume sau să le reformeze în sensul unui mai bine public.

Doctrina *conservatoare* oglindeşte realitatea unor categorii sociale mulţumite de ordinea existentă.

Doctrina *liberală* a început ca o doctrină revoluţionară. A provocat-o Revoluţia franceză dela 1789 şi dela 1848 cu tot ciclul european legat de 1848. După triumful revoluţiei, liberalismul a ajuns doctrină conservatoare şi o politică a libertăţilor, care a surprins ceva din eternitatea aspiraţiilor umane.

Doctrina *socialistă* s'a născut spiritual din liberalism. S'a spus despre socialism că vrea să facă sinteză între liberalismul francez, filosofia idealistă germană şi empirismul englez. Socialismul este o doctrină a clasei muncitoreşti cu tendinţe hegemonice.

www.dacoromanica.ro

Doctrina *țărănistă* oglindește interesele satului în divergență cu orașul și cu Statul liberal. Vrea organizarea Statului printr'o reformă a economiei, care să țină socoteală de „cumpăna prețurilor" și de o justă repartiție a venitului național.

Doctrina *fascismului* este un mixtum compositum de conservatorism (păstrarea Statului, exaltarea patriei, promovarea tradiției și a religiei) și de socialism (economia autarhică și îngrădirea individualismului economic) prin metode de guvernare tari și extrem-autoritare.

Vom analiza pe rând aceste doctrine în cadrul european și cu aplicații la partidele românești. Pentru a explica și înțelege partidele românești este necesară însă o plasare în cadrul european. In componența specificului național politic intră cu necesitate și influența străină. Dacă se face excepție de istoria doctrinelor economice și politice europene nu se poate lămuri complet peisagiul românesc.

Țara noastră este în ultimul veac o planetă care evoluează în orbita statelor apusene. Constelația europeană a atras în fatala sa gravitație și țările răsăritene. Această atracție a adus după sine transformări și suferințe.

Transformările și suferințele nu sunt exclusiv românești. Nici aici nu a fost ceva nou sub soare. Evoluția economică, politică și socială a țării românești a dat loc la nesfârșite controverse între teoreticianii politici și între sociologii noștri.

Să notăm trei grupe de gânditori și comentatori.

Prima grupă a tradiționaliștilor dezaprobă energic transformările și „sincronizarea" cu Occidentul. Dela „Junimea" până la „Semănătorul" N. Iorga, „Gândirea" N. Crainic, și „Cuvântul" d-lui Nae Ionescu s'a combătut evoluția dintr'un seducător punct de vedere : nu există mutațiuni în viața spirituală și ar fi mai bine — pentru a preîntâmpina sterilitatea — să renunțăm la imitarea Occidentului. Să ne păstrăm sufletul național și spiritul originar al acestor plaiuri. Să fugim de Europa și să ne apropiem mai mult de Byzanțul religiei strămoșești, creștin ortodoxe.

A doua grupă apără procesul evolutiv-progresist. Aici se în-

www.dacoromanica.ro

globează lucrările eminente ale lui Gherea, Radu Rosetti, Şt. Zeletin, Stere, Virgil Madgearu, M. D. Ralea, Eug. Lovinescu, etc.

A treia poziţie recunoaşte ca o fatalitate transformarea economiei patriarhale în economie de schimb. Dar această transformare nu se face după modelul occidental. România se găseşte în situaţie de colonie faţă de capitalismul apusean. Pentru a putea pricepe procesul de transformare dela noi nu putem utiliza tale quale sociologia germană, engleză sau franceză, cum a făcut Şt. Zeletin. Trebue să cercetăm modelele coloniale: America de Sud, Asia şi Africa. In această privinţă d. Petre Pandrea, a publicat fragmente prin revistele „Viaţa Românească" şi „Societatea de mâine", bogate în sugestii şi care coincid cu concluziile unor reprezentanţi din şcoala monografică a d-lui D.Gusti, prima şcoală ştiinţifică a unei sociologii româneşti.

www.dacoromanica.ro

Doctrina liberală

Spuneam la început : liberalismul român a fost purtătorul ideologiei franceze. De aceia se impune o uşoară urcare la sursă.

Doctrina liberalismului francez este una dintre cele mai complete din istoria doctrinelor liberalismului european.

Ca „precursor al luptei", Friedrich-cel-Mare numea într'o scrisoare către Voltaire pe Pierre Bayle.

Critica iluministă a lui Bayle s'a referit la religie. Aristocratul Montesquieu (1689—1755) a prelucrat terenul politic pentru liberalism. Devenit celebru prin ale sale „Scrisori persane" (1721), sub masca a doi călători din Persia, Montesquieu biciueşte stări prezente din punctul de vedere al unui liberalism religios şi politic. Opera sa de căpetenie „Spiritul legilor" (1748) condiţionează legislaţia unui popor de condiţiile naturale şi istorice : climă, geografie, moravuri, religie. Montesquieu se declară antidogmatic : „interesul este cel mai de seamă monarh al lumii'. Preferinţele sale în materie politică merg spre forma constituţională a Engliterei a cărei legislaţie a cunoscut-o în voiajul de studii şi pregătire pentru postul de ambasador între anii 1729 şi 1731. In „Spiritul legilor" se află descrisă cu claritate faimoasa împărţire tripartită a puterilor: puterea legiuitoare, puterea judecătorească şi puterea executivă.

www.dacoromanica.ro

O influenţă extraordinară în răspândirea ideilor liberale a exercitat Voltaire (pseudonimul lui J. M. Arouet, 1694—1778). Ca şi Montesquieu, Voltaire era mare admirator al Angliei şi al instituţiilor ei.

Nu se poate spune că liberalismul lui Voltaire era ateist: „condamn ateismul, dispreţuesc superstiţia, iubesc pe Dumnezeu şi umanitatea". Ceeace a combătut cu înverşunată ură a fost fanatismul şi intoleranţa bisericei. A mai spus că „dacă n'ar exista Dumnezeu ar trebui inventat, fiindcă întreaga natură anunţă cu glas puternic existenţa lui". Problemele metafizice sunt ocolite invitând prin *Candide* „să mergem şi să ne cultivăm grădina", adică viaţa interioară.

Jean-Jacques Rousseau (1712—1778) este figura centrală a doctrinei politice liberale franceze. Fiu al unui ceasornicar genevez, viaţa sa aventuroasă — tragicomedie romantică — a fost povestită cu patos straniu şi cu o cuceritoare sinceritate în *„Confessions"*, punct de plecare al unei întregi literaturi de destăinuiri sufleteşti care reprezintă tezaurele cele mai de preţ ale spiritualităţii europene.

Academia din Dijon a constituit un premiu pentru cea mai bună lucrare filosofic-literară care va răspunde la întrebarea tipic progresistă:

— „Au contribuit artele şi ştiinţele la îmbunătăţirea moravurilor?"

Un necunoscut, fost lacheu şi parazit, a răspuns cu o dizertaţie plină de vervă, cu o nimicitoare critică la adresa societăţii, răspunzând negativ.

Academia progresistă ar fi dorit un răspuns pozitiv. Teza lui Rousseau, scăldându-se în apele liberalismului, aducea o noutate uimitoare care constituia o virulentă critică a feudalităţii: omul este bun dela natură şi este stricat de societate.

Peste cinci ani, la aceiaş academie, a răspuns asupra cauzei inegalităţii între oameni şi întrucât inegalitatea este justificată de o lege naturală, ridicând egalitatea originară între oamenii primitivi ca ideal al societăţii moderne. Inegalitatea îşi are geneza în proprietatea privată. Rousseau spune textual: „primul care a îngrădit o bucată de pământ, permiţându-şi să spună că-i aparţine exclusiv şi a

www.dacoromanica.ro

găsit pe alţii mai proşti să-l creadă a fost adevăratul întemeietor al societăţii burgheze". Proprietatea şi-a creiat legislaţie şi moravuri noui. Aşa s'a împărţit societatea în săraci şi bogaţi, în slabi şi tari.

Egalitatea ideală presupusă de Rousseau n'a existat niciodată. Dar nici Rousseau n'o ia ca fapt istoric, ci ca un îndreptar.

„Inapoi la Natură" — a fost strigătul lui Jean-Jacques.

In *„Contractul Social"* (1762) schiţează Statul ideal. Starea naturală s'a încheiat paradiziac cu un „contract social" prin care individul renunţă la libertatea sa în folosul comunităţii. Izvorul puterii politice se află aşa dar în *„volonté générale"*, voinţa comunitară, unică şi indivizibilă.

„Contractul social" a fost Biblia revoluţiei dela 1789. După acest model au făcut Robespierre şi Saint-Just Constituţia dela 1793.

Influenţa în România

Montesquieu, Voltaire şi Jean-Jacques Rousseau vor forma trinitatea franceză care va inspira liberalismul român. (Voltaire contribue la climatul spiritual şi a fost în nenumărate rânduri tradus în româneşte. La fel şi cu Rousseau).

După modelul dat de Montesquieu, model găsit şi în Constituţia belgiană, se va croi Constituţia românească, pactul fundamental şi legea legilor.

Intr'adevăr, Convenţia dela Paris din 19 August 1858, completată prin Statutul dela 2 Iulie 1864, alcătuieşte primul rudiment de Constituţie oficială scrisă în ţara românească.

La 1866 s'a promulgat tipul complet de Constituţie românească. Modelul suprem — tradus aproape *ad litteram* — a fost Constituţia regatului belgian dela 25 Februarie 1835.

Constituţiei dela 1866 s'au adus modificări şi completări în 1879, 1884 şi 1917.

La 28 Martie 1923 s'a promulgat o nouă Constituţie, pentru a o pune de acord cu stările noui de lucruri şi cu faptul creiării României-Mari. Constituţia din 1923 a purtat ştampila partidului liberal şi a puternicei personalităţi a celui care a fost Ionel Brătianu.

Dreptul constituţional român era profund influenţat de Montesquieu.

www.dacoromanica.ro

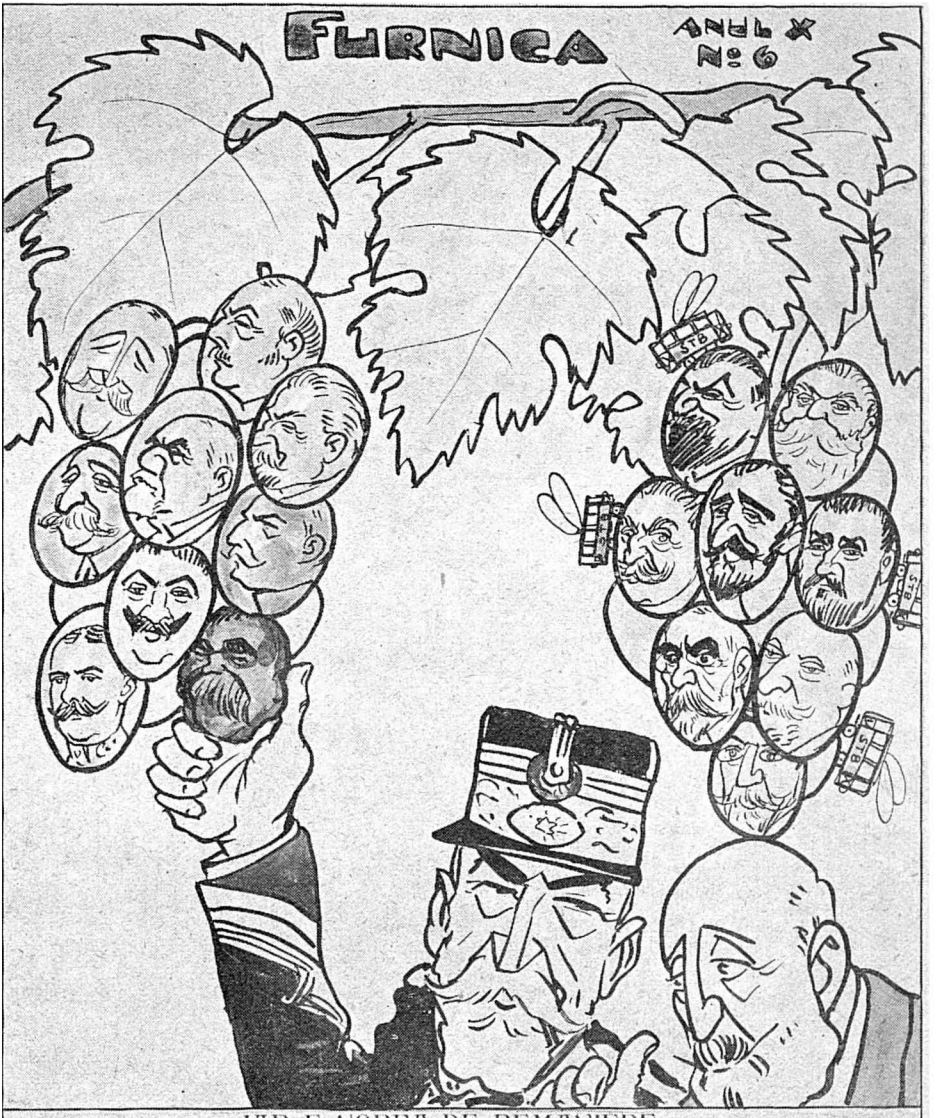

IAR E VORBA DE REMANIERE...

— Măria Ta, dacă zici că strugurele ăsta are boabe stricate, de ce nu'l iei p'ălălalt?

— Păi nu vezi că ăla e cu desăvârșire filoxerat?

www.dacoromanica.ro

S'a păstrat împărţirea în trei a puterilor:

1) puterea legiuitoare, 2) puterea judecătorească şi 3) puterea executivă, după modelul adus din Anglia pentru uzul continental de către Montesquieu. Constituţia din 1923 punea un accent mai expresiv asupra puterii executive, pentru a preîntâmpina dezordini eventuale şi a ajuta la unificarea Statului.

Ideile contractualiste ale lui Rousseau străbat pretoriile româneşti. Toată democraţia românească a argumentat aprovizionându-se din acest tezaur, începând cu C. A. Rosetti şi sfârşind cu Const. Stere.

Pontifii şi iniţiatorii liberalismului român au făcut chiar politică efectivă în Franţa. Ion Brătianu s'a amestecat, ca student la Paris, într'un complot împotriva lui Napoleon III. N'a lipsit mult ca să arunce bomba împotriva unui împărat care s'a dovedit ulterior protector al naţiunii române.

Şi nu este lipsită de sens coincidenţa că — după abdicarea lui Cuza — tocmai Ion C. Brătianu este acela care face o vizită la Paris lui Napoleon III, iar acesta îl asigură că nu se va opune niciodată dorinţei Principatelor Unite de-a-şi alege Domn străin. Cum Filip de Flandra refuzase onoarea, Ion C. Brătianu se adresează principelui Carol de Hohenzollern, cu care se întoarce în ţară — şi pe a cărui Proclamaţie către ţară se subsemnează, în calitate de ministru.

Ca şi pentru C. A. Rosetti — care i-a fost din fragedă tinereţe şi până la sfârşitul vieţii prieten — pământul Franţei i-a fost lui Ion C. Brătianu în repetite rânduri ospitalier. In Franţa şi-a făcut el studiile şi tot în Franţa şi-a pansat rănile sufletului, simplu exilat politic. Pe pământul Franţei a găsit Ion C. Brătianu, înainte de 1848, acel „foc sacru în inimă al ideilor umanitare şi liberale" care, mai târziu — după fuga lui Bibescu Vodă — avea să facă din el „unul din conducătorii aprigi şi luminători ai întregului popor" (după cum se exprima ziarul „Naţiunea" în necrologul ce-i rezerva în anul 1891).

Prin luptă fără preget, prin sfaturile ce le da el poporului prin graiul şi pana sa, devenise în scurtă vreme „unul din capii şi admi-

www.dacoromanica.ro

raţii poporului în această grea luptă de desvoltare şi independenţă".

Care a fost rolul jucat de Ion C. Brătianu în unirea celor două Principate, în alegerea lui Ion Alexandru Cuza, în abdicarea lui şi aducerea principelui Carol, sau în războiul independenţii — sunt lucruri cunoscute. Consemnăm însă — pentru ecoul de aprigă actualitate ce-l poate stârni — faptul, că în timpul războiului rusoturc, Ion C. Brătianu a fost acel care a încheiat cu Rusia un tratat prin care se permite libera trecere a armatelor muscăleşti pe teritoriul României, fără ca drepturile politice ale Statului nostru să sufere prin aceasta vreo atingere.

In vestitul panegiric al lui Dim. A. Sturza rostit la înmormântarea lui Ion C. Brătianu — mai puţin discurs cât o bogată inventariere de viaţă, aflăm că „dela Ion C. Brătianu datează în România o politică externă, o politică economică, o politică comercială, o politică socială şi una financiară", iar „răscumpărarea căilor ferate se datoreşte energicei lui prevederi şi energicei urmăriri de către dânsul a noului scop naţional ca în ţara românească românul să fie stăpânul său propriu şi a celor însufleţite şi a celor neînsufleţite". Accent — cum se vede — cu mare rezonanţă şi azi.

Ca şi lui Ion C. Brătianu, Franţa i-a dat lui C. A. Rosetti nu numai hrană intelectuală ci şi — de două ori — loc de refugiu, în acele timpuri când exilările erau la modă. Familiarizat cu literatura franceză — tradusese din Voltaire şi Lamartine — căsătorit, imediat după întoarcerea sa dela Paris cu o franceză, C. A. Rosetti comuniase în acel suflu de egalitate şi frăţietate al revoluţiei. Ziarul lui „Pruncul Român" născut odată cu revoluţia dela 1848 şi sucombat odată cu înăbuşirea ei, purta toate revendicările timpului. Exilat în Franţa, C. A. Rosetti nu părăseşte lupta, continuă campania lui împotriva reacţiunei şi de pe solul francez lansează în anul 1850 acel formidabil *„apel către toate partidele"*, în care legitimează — cu patosul specific vremii — egalitatea între oameni: „Toţi oamenii fără osebire, au aceiaş parte în spiritul universal şi prin urmare toţi oamenii sunt d'opotrivă. A crede că este pe pământ un singur om ce are un dar mai mare sau mai mic decât ceilalţi, este a crede că Dumnezeu a făcut o nedreptate, că natura a făcut o

www.dacoromanica.ro

iasmă ! Precum toţi oamenii au un drept egal în spiritul, în fericirea şi pământul comun şi precum cel ce are dreptul de a răsufla aerul are dreptul de-a trăi, astfel şi cel ce are o parte din spiritul universal este om liber şi egalul tuturor... Apele pământului comunică unele cu altele ; toate fluidele naturii trec din plămân în plămân, ca cum ni le-am împrumuta unii altora ; de ce dar să nu circule 'n noi acelaş spirit şi aceiaş iubire ?"

După semnarea tratatului dela Paris, C. A. Rosetti se întoarce în ţară şi este ales staroste al comercianţilor din Capitală. „Pruncul Român" devine acum mare — şi simplu : „Românul" — dar nu este prin aceasta scutit de vicisitudini : făcând opoziţie lui Cuza Vodă, ziarul este mereu suprimat. După detronarea lui Cuza şi venirea noului Domn, pleacă în Franţa, de unde se reîntoarce în 1876 pentru a asista la răsturnarea cabinetului Catargiu şi la triumful partidului liberal. Apărător dârz al libertăţilor civice, C. A. Rosetti s'a ridicat totdeauna împotriva abuzurilor administrative. Ceiace făcea desigur pe conducătorii socialişti ai timpului să-l socotească drept un prieten şi părinte totodată. La moartea lui, 1885, ziarul socialist „Drepturile omului" anunţa trecerea în veşnicie a „marelui cetăţean, luptătorul neobosit pentru drepturile poporului, omul politic consecinte". Iar la înmormântarea lui, în cortegiul funebru a defilat şi o delegaţie de socialişti „desfăşurând pentru prima oară în Bucureşti steagul roşu ca o emblemă socialistă" (I. C. Atanasiu : „Mişcarea Socialistă").

Adversar al abuzurilor administrative, C. A. Rosetti fusese „consecinte" şi în aversiunea lui faţă de conservatori pe care îi acuza că au „făptuit totdeauna împotriva intereselor poporului românesc". Trei ani înainte de a muri, C. A. Rosetti ţinuse la Cameră un formidabil discurs — cu ocazia tocmelilor agricole — în care se ridică împotriva unei caste care statuiază totul pentru sine, şi în interesul ei : „Ţăranii dar s'au făcut mici proprietari, prea bine, aceasta e salvarea ţării. Dar acum întreb : cu ce drept proprietarii cei mari se întrunesc şi dau decrete fără a consulta şi pe proprietarii cei mici ? Ba încă mai mult, se mândresc şi cred că fac acest act de patrioţi zicând : noi numai, proprietarii cei mari am decis aşa. Cu

www.dacoromanica.ro

ce drept ? Eu nu văd alt drept decât acela că, precum mai înainte erau pitarii, paharnicii, serdarii, postelnicii şi logofeţii, aşa şi acum faceţi graduri de proprietari, ca să veniţi la o boerie de moşie. Nu cred că acesta vă este scopul, dar faptul este acesta".

C. A. Rosetti, Ion C. Brătianu — şi toată pleiada primă de conducători ai partidului liberal — şi-au făcut studiile în Franţa.

Liberalismul român a fost, firește, în primele timpuri o floare exotică pe care tinerii feciori de boieri trimişi la studii au importat-o din străinătate. Minţile tinere, avide de noutăţi, au strâns, ca bureţii, ideologia universităţilor unde învăţau pentru a face *tabula rasa* cu trecutul patriei lor şi pentru a introduce instituţii novatoare, care să fericească poporul român.

Tendinţa reformistă este inerentă tineretului.

Progresul de orice natură a fanatizat rând pe rând generaţiile tinere.

Generaţia dela 1848, fascinată de rezultatele Revoluţiei mari franceze dela 1789, a încercat să introducă şi în România climatul priincios zeiţei Raţiunea, instituţiilor parlamentare, democraţiei constituţionale, libertăţii, egalităţii şi fraternităţii între oameni. Conspiraţiile „paşoptiştilor" împotriva „işlicarilor" se ţineau lanţ.

In jurul anului 1820, mica boierime din Moldova făcuse o serie de proiecte de constituţie, pe care subtilitatea şi spiritul de investigaţie ale d-lui D. V. Barnoschi le-a analizat strălucit pentru a stabili originile democraţiei româneşti şi conspiraţiile cărvunarilor. G. Ibrăileanu însuşi bănuise în „Spiritul critic" şi adusese dovezi hotărâtoare că paşoptismul moldovenesc este insurecţia carbunară a boiernaşilor şi a celor care se ridicau împotriva aristocraţiei de grad înalt.

Mecanica specifică a revoluţiei franceze se adeverea încă odată pe plaiurile moldave. „Cărvunăria", „progresismul" şi „paşoptismul" reprezentau tendinţele politice ale clasei de mijloc, care doreşte să se înscăuneze şi la posturile de comandă ale Statului, după ce agoniseşte avuţii. Dealtminteri cele două elemente : avuţia şi politica merg mână în mână, promovându-se con-

www.dacoromanica.ro

comitent sau succesiv. Uneori avuţia promovează în politică. Alteori prin politică se strâng avuţii. Clasa mijlocie românească a găsit în politică metoda cea mai comodă de acumulare.

In faza primă, romantismul cărvunăresc nu-şi dădea socoteala de tendinţele subjacente. Printr'o grandioasă înşelare de sine, şi prin jocul straniu al şireteniei raţiunii istorice, paşoptismul a apărut împodobit cu toate podoabele, aureolat cu prestigiul divinităţii iluminate, cu plenipotenţa unor misiuni covârşitoare.

A fost într'adevăr epoca de aur a mişcării liberale, epoca de sfinţenie şi martiraj.

Doctrina liberală românească este într'o mare măsură o sucursală a doctrinei franceze. Au contribuit la acest lucru emigranţii francezi în Principatele-Române, care au iniţiat, expropriind învăţământul grecesc, tinerile vlăstare în noua religie a latinităţii şi a Parisului.

Fraţii Câmpineanu şi fraţii Brătianu (Ion şi Dimitrie), Goleştii, Rosetti, Nicolae Bălcescu şi Ion Heliade-Rădulescu, — corifeii paşoptismului s'au scăldat în apele şi lumina soarelui liberal francez. Popa Şapcă dela Izlaz a dat semnalul revoluţiei politice, după ce — în prealabil — cluburile, lojile şi asociaţiile pregătiseră răsturnarea regimului vechi.

O nouă terminologie s'a înscăunat în limbaj.

Istoria limbajului este un preţios auxiliar al istoriei politice. Acest limbaj poate fi studiat în colecţia ziarului *Românul* al lui C. A. Rosetti, în operile lui Heliade-Rădulescu (despre care tânărul profesor de istorie literară D. Popovici dela Cluj a spus lucruri definitive), în discursurile vremii şi — evident — în... Caragiale sub forma unei nemuritoare ridiculizări.

Patosul sublim cu „libérté, égalité, fratérnité" s'a destrămat destul de repede sub suliţele ascuţite ale realităţilor.

Din avântul revoluţionar a rămas un lucru concret: organizarea României după *tipul juridic* al Franţei.

Structura administrativă şi judecătorească a unei ţări este un fapt important, care lucrează în adâncime, modificând mentalităţile, creind dificultăţi, realităţi sau facilităţi noui.

www.dacoromanica.ro

România a fost prinsă într'o plasă juridică de sorginte franceză. Intre realitatea socială şi plasa juridică s'a petrecut un fenomen de osmoză reciprocă.

Pactul fundamental dela 1866 a fost luat după modelul Belgiei, influenţat profund la rândul său de liberalismul francez.

Codul civil dela 1 Decembrie 1865, alcătuit din 1914 articole, a condensat cu mici adaptări, cele 2281 de paragrafe ale Codului Napoleon. Aplicarea codului napoleonian în România a creiat liberalismului şi partidului liberal, batalioanele sale de cadre: avocaţii. Pletora de avocaţi oglindea noua realitate.

In admirabila sa carte despre „republica dascălilor", criticul literar Albert Thibaudet are un capitol sugestiv despre dominaţia avocaţilor în a doua şi a treia Republică, dominaţie uzurpată actualmente de profesori. După republica profesorilor se instaurează recentisim republica institutorilor, analoagă cu supremaţia învăţătorilor în epoca 1928—1932 din România, culminată cu remarcabila valoare morală a d-lui Ion Mihalache, instalat la preşedinţia partidului naţional-ţărănesc între anii 1933—1937.

Partidul liberal în cadrele sale conducătoare la judeţ este o „republică a avocaţilor" de peste cinci decenii.

Acest fenomen corespunde unei realităţi: Statul român a devenit, cu oscilaţiuni şi imperfecţiuni, un Stat-de-Drept, un Stat de legi. Interesele se apără şi se obţin pe cale legală şi jurisdicţională. Aşa se explică numărul şi importanţa magistraţilor şi avocaţilor în viaţa socială.

Constituţia dela 1866 şi Codul civil din 1865 au fost cele două pârghii arhimediene prin care s'a ridicat globul românesc de pe meridianul feudal pe meridianul burghez democratic. A fost un rău? A fost un bine? Făcând simple constatări, aprobarea sau dezaprobarea nu au nicio noimă.

Povestea partidului liberal este povestea Constituţiei şi — mai ales — a codului civil. Legăturile organice şi iobage au fost destrămate şi înlocuite cu un sistem contractualist.

Dacă Ion C. Brătianu a creiat partidul ca instrument de luptă

www.dacoromanica.ro

politică, osatura financiară şi directivele gospodăreşti au fost imprimate de către Eugeniu Carada, guvernator al Băncii Naţionale, acuzat de „factor ocult", insesizabil, atotputernic şi misterios. Pe timpul domniei lui Cuza, Eug. Carada fusese în fruntea tuturor mişcărilor liberale, ceea ce făcuse să fie arestat de câteva ori. Mai târziu, în 1870, Carada era dat în judecată ca autor moral al rebeliunii dela Ploeşti, iar după achitare e nevoit să plece în Franţa. A revenit însă în ţară pentru războiul de independenţă, îndeplinind alături de Ion C. Brătianu, cele mai grele misiuni. După război, odată cu creiarea Băncii Naţionale, Carada refuză orice însărcinare politică, chiar şi glorioasa ofertă de-a lua preşidenţia partidului liberal. Douăzeci şi şapte de ani însă a condus din umbră destinele guvernărilor liberale fiind cel mai apropiat sfetnic al lui I. C. Brătianu. Urmând pilda acestuia, el a favorizat industria şi comerţul ca să poată lua naştere o burghezie tare şi bogată, în ţara noastră. „Toate instituţiile financiare şi bancare ale liberalilor s'au resimţit de influenţa covârşitoare a acestui om, care a creiat astfel şi puterea economică a partidului său". Trebue să i se recunoască însă şi un merit, de rezonanţă mult mai generală : „acţiunea lui Carada căuta totdeauna să nu atingă niciodată creditul public, care a rămas astfel mereu în afară de crizele economice şi politice prin care ţara a trecut".

Dualitatea Ion C. Brătianu-Carada se repetă în a doua etapă cu fraţii Ionel şi Vintilă Brătianu.

Ionel — ca şi tatăl său Ion — îşi rezervă domeniul politic. Vintilă Brătianu elaborează şi aplică programul economic şi financiar al partidului, creiând mistica lui „prin noi înşine", apropiindu-se prin austeritate şi enigmă de Eugeniu Carada.

Ionel Brătianu s'a înscăunat la şefia partidului liberal, aducând primeniri importante : intrarea sub egida sa a generoşilor din partidul socialist în partidul liberal. Omul de legătură între cele două tabere a fost C. Stere, basarabeanul prigonit de ţarism în închisorile siberiene şi adus de conştiinţa naţională la matca străbunilor săi.

Ionel Brătianu sosise din străinătate, din Franţa, după solide

www.dacoromanica.ro

studii de inginerie, înscriindu-se în corpul tehnic, practicându-şi câţiva ani meseria cu adâncă seriozitate, care contrasta cu procedeele „feciorilor de bani gata". Se pregătea discret, prin muncă, informaţie şi dârzenie pentru a lua şi moştenirea politică a părintelui său.

Şeful partidului liberal era Dimitrie A. Sturdza.

La 31 Martie 1899 D. A. Sturdza şi-a dat demisia dela preşedinţia Consiliului de Miniştri în urma unor agitaţii de stradă şi a unei campanii pornită de coaliţia conservatoare-junimistă-liberală-drapelistă. Dimitrie A. Sturdza era acuzat de „trădare naţională" fiindcă desfiinţase — din motive de tact în politică externă — subvenţia acordată bisericii Sf. Nicolae din Braşov şi decorase pe Ieszensky Şandor, maghiar antiromân. Opinia publică considera pe „trădătorul" Dimitrie A. Sturdza, şef al partidului liberal, un cadavru viu, un om politic lovit de moarte civilă.

La luarea şefiei, Ionel Brătianu s'a gândit la o reîntinerire a cadrelor. Se afla în aceşti ani în prietenie cu Vasile G. Morţun, cu doctorul Jean G. Cantacuzino, cu Diamandy, cu fraţii Alexandru şi doctorul Radovici

Ionel Brătianu — aşa cum reiese din memoriile d-nei Sabina Cantacuzino — fusese crescut în tradiţiile vii ale familiei. Aceste tradiţii erau ideologic revoluţionare. C. A. Rosetti — roşul Rosetti — era un lar tutelar, iar Eugeniu Carada — „oculta" — a refuzat demnităţi politice fiindcă în sufletul său vrea să rămână credincios idealului republican din tinereţe. Tradiţiile sacre ale partidului liberal erau, aşa dar, tradiţii progresiste. Sub conducerea lui D. A. Sturdza partidul liberal era ameninţat de anchiloză. Nu se mai deosebea esenţial de partidul conservator

Nu e de mirare că Ionel Brătianu s'a gândit să apeleze la pleiada intelectualilor socialişti. De altminteri între liberalism şi socialism nu sunt incompatibilităţi structurale. Anumiţi istorici ai doctrinelor politice clasează just socialismul în directă filiaţiune spirituală a liberalismului.

Colaborarea dintre „generoşi" şi liberali a început din toamna anului 1898 cu prilejul unor alegeri comunale unde partidul libe-

www.dacoromanica.ro

Colaborarea Ion I. Brătianu—Take Ionescu, urmat de Al. Bădărău, care duce, în roabă, pe I. Costinescu, Al. Constantinescu, V. Morțun, etc.

www.dacoromanica.ro

ral a mers în oraşele cu mulţi muncitori în colaborare cu fracţiunea socialistă. Au fost aleşi C. Stere la Iaşi, Al. G. Radovici la Ploieşti, Gr. Vasiliu la Bârlad şi I. C. Atanasiu la Galaţi. La Galaţi s'a ţinut o întrunire la care au luat cuvântul primul-ministru D. A. Sturdza şi şeful socialist I. C. Atanasiu (Primarul desemnat era D. M. Orleanu). Condiţia pe care socialiştii o puneau candidaţilor liberali în schimbul ajutorului dat în alegeri, era să facă declaraţiuni scrise şi publice în favoarea votului universal.

Timp de aproape doi ani au durat tratativele de intrare. In 1899 s'a retras Morţun din partidul socialist, stârnind o furtună de aplauze şi de huidueli, trecând cu tot stat-majorul de intelectuali în partidul liberal, în jurul lui Ionel Brătianu, care le făgăduise votul universal şi împroprietărirea ţăranilor.

Cei cari — la timpul dat — au comentat această trecere — defineau pe iniţiatorul ei V. G. Morţun, drept un „umanitarist, un revoltat împotriva nedreptăţii, un socialist împins de sentiment, care nu se împăca cu rigida disciplină marxistă". I. Nădejde, în cartea lui despre V. G. Morţun — ne mărturiseşte însă crezul intim al fostului socialist: „Morţun nu vedea în România, ţară de plugari, un proletariat muncitoresc ca în ţările industriale". De-aicea opinia lui că socialiştii şi muncitorii trebue „să sprijine partidul burghez cel mai înaintat, căutând a-l împinge cât mai la stânga şi la realizarea acelor reforme fără de care o mişcare serioasă socialistă nici nu se poate închipui". Mai târziu, în 1919, însuşi V. G. Morţun, într'un interview în ziarul „Izbânda" mărturisea că nu în marxism se poate vedea împlinirea visurilor lui din tinereţe. Apoi continua: „Un rezultat real al acestui război (războiul mondial) deslănţuit de apriga dorinţă de stăpânire a imperialismului german, este că a precipitat rezolvirea multor chestiuni sociale, care desigur ar mai fi tărăgănat şi că a apropiat cu 100 de ani întemeerea formelor *socialiste* ale societăţii".

Trecerea socialiştilor în partidul liberal a avut loc oficial la 9 Februarie 1900, organizându-se un banchet în onoarea lui Dimitrie A Sturdza, acuzat de opinia publică pentru nedemnitate naţională. Actul de curaj al tinerilor generoşi îi împacă deodată şi cu aripa

www.dacoromanica.ro

reacţionară a partidului. Banchetul a avut loc în sala „Liedertafel". La acest banchet au luat cuvântul dintre generoşi dr. I. G. Radovici, V. G. Morţun şi C. Stere. A mai cuvântat şi Spiru Haret, care se afla alături de ei prin aspiraţii reformiste, deşi nu fusese înscris în partidul socialist, ci făcuse înscrierea direct în partidul liberal.

Cu acest prilej, Ionel Brătianu a rostit fraza memorabilă :

„Cred, că şi astăzi, primejdia cea mare în societatea românească nu stă în faptul că sunt câţiva răi, ci în acela că sunt prea mulţi indiferenţi".

Iar D. A. Sturdza a spus :

„Mişcarea spontanee a tinerimii şi entuziasmul curat cu care ea păşeşte în viaţa publică, nu poate decât să asigure pe cei bătrâni, şi să asigure ţara, că opera glorioasei generaţiuni a redeşteptării noastre naţionale va fi dusă cu succes mai înainte".

Facla se trecea din mână în mână, dela o generaţie la alta.

Care era lumina ? Ca şi la 1848 : progresul. Dacă dela 1848 până la 1900 s'a urmărit creiarea instituţiilor financiare şi a aparatului administrativ de Stat, de astă dată era vorba de ridicarea păturei ţărăneşti prin exproprierea latifundiilor şi de o pedagogie cetăţenească lărgită printr'un vot universal, direct, secret şi obligatoriu.

„Generoşii" iniţiaţi în partidul liberal au mai găsit un aliat admirabil: pe Spiru Haret. Despre acesta, d-l Gh. Adamescu a scris, în zece volume în care a strâns cu pietate hârtiile şi documentele rămase, lucruri definitive. Şi tot despre el, cu drept cuvânt, d. prof. I. Simionescu putea spune într'un articol de ziar („Timpul" 1938) că „pe lângă un făuritor de drumuri nouă, Spiru Haret apare şi ca vizionarul iluminat al unor vremuri a căror amploare însă nu o bănuia". Se ştie că Spiru Haret a rămas în istorie drept „omul şcoalei". Pentru el şcoala „trebuia să fie isvorul de lumină ce pătrunde în casa şi sufletul săteanului spre a-i arăta calea biruinţei". Dascălul — la rândul lui — „trebuia să fie factorul activ care ridică şi pe omul matur, nu numai pe elev, către valoarea omului adevărat" (Experienţa şcolară a lui Haret şi-a găsit în epic o minunată ilustrare prin romanul „Apostol" al d-lui Cezar Petrescu).

www.dacoromanica.ro

Dar Spiru Haret este revendicat azi nu numai de şcoală ci în măsură egală şi de cooperatori, ca şi de naţionalişti. D. prof. I. Simionescu avea dreptate să afirme: „prin cooperativele susţinute, prin tovărăşiile de arendare, ori băncile populare, Spiru Haret a curăţit satele de cei cari practicau camăta, sau silnicia arendării pământului".

Graţie activităţii acestui om providenţial, învăţătorimea a crescut în prestigiu, a fost chemată să joace rolul de luminatoare a satelor. Spiru Haret împreună cu I. G. Duca au dat imboldul pentru creiarea cooperativelor, pentru activitate extraşcolară, înfiinţând biblioteci şi reviste populare. Progresul real obţinut la sate se datoreşte iniţiativei lui Haret. Din acest izvor se va adăpa într'o mare măsură şi partidul ţărănesc, creiat imediat după războiul mondial.

Intr'un mesaj din 1913, Ionel Brătianu a anunţat că partidul liberal va lua în cercetare cele două reforme democratice. Aceste reforme vor fi realizate după războiul mondial în urma promisiunii făcute de Ferdinand Loialul soldaţilor Săi din tranşeie că vor primi pământul pe care-l apărau cu stropii de sânge şi dreptul de vot.

Improprietărirea s'a făcut la Gurbăneşti, preşedinte de consiliu fiind generalul Alexandru Averescu. Intr'o scrisoare celebră, printr'un gest franc, viteazul soldat recunoaşte lui Ionel Brătianu meritele în această materie.

Se cuvine să consemnăm aici că încă din 1914, Ion I. C. Brătianu se exprima astfel asupra necesităţii exproprierii rurale: „Chestiunea agrară la rândul ei, cuprinde părţi multe care, dacă nu deopotrivă, dar, în orice caz, împreună, trebue să facă obiectul solicitudinei noastre. Dar, printre aceste probleme în care intră regimul micei proprietăţi, îndrumarea tehnicei agricole a ţărănimei, educaţia de orice fel a acestei ţărănimi, instrucţia rurală, organizaţiile de credit, desvoltarea spiritului de economie, — în mijlocul şi alături cu toate aceste preocupări se ridică şi chestia repartiţiei proprietăţii, adică a distribuţiunii solului pentru marea şi mica proprietate. Noi credem că este nevoie ca actuala repartiţiune a proprietăţii să fie schimbată în folosul micei proprietăţi. Pentru realizarea acestei transformări de repartiţii noi am constatat că: între alte măsuri e

www.dacoromanica.ro

nevoie şi de o măsură excepţională, care e aceia a exproprierii şi că pentru această măsură excepţională avem nevoie de o măsură legal excepţională, care ne impune o revizuire a Constituţiei".

In această a doua etapă liberală — prima: Ion C. Brătianu-Carada, a doua: Ion I. C. Brătianu-Vintilă Brătianu — rolul lui Carada revine lui Vintilă Brătianu.

Fără să îmbrace nimic „ocult", activitatea lui Vintilă Brătianu domină toată economia şi finanţa din epoca 1895—1930. Punând accentul pe naţionalismul economic, Vintilă Brătianu se ridica însă împotriva măsurilor care ar fi putut aduce la asmuţirea românilor împotriva străinilor, cerând „o politică paşnică a cărei acţiune în timp poate da roade". „Concepţia de bază a lui Vintilă Brătianu era că din buna stare materială a Statului şi a poporului derivă toate celelalte binefaceri, cu alte cuvinte că buna stare naţională a unui popor condiţionează progresul său politic, spiritual şi social". *(Const. Georgescu: „V. Brătianu").*

Bun gospodar — acuzat chiar de avariţie — Vintilă Brătianu dădea în 1906 sfaturi partidului său, de ceiace avea să facă: „mai întâi măsuri financiare de luat pentru a nu spori în mod inutil cheltuelile Statului şi prin urmare impunerea contribuabililor peste mijloacele lor. Vor fi cheltueli de redus, impozite nouă de suprimat sau de modificat, etc." (Articol în „L'Independence Roumaine" 1906). Pentru Vintilă Brătianu, Statul român trebuia să fie „un bun platnic, pentru ca să-şi refacă creditul". Iar în ce priveşte formula sa faimoasă: „prin noi înşi-ne" ea putea fi tălmăcită: „Românul trebue să se ocupe şi de viaţa materială, să nu neglijeze latura practică a vieţii: să nu se considere înjosit dacă are ca profesiune comerţul, industria sau finanţele; să aibe încredere în puterea sa de muncă şi în forţele sale creatoare pe toate tărâmurile vieţii".

Vintilă Brătianu a succedat lui Ion I. C. Brătianu la şefia partidului liberal, iar lui — pentru puţin timp — i-a urmat I. G. Duca. Mort înainte de-a fi putut da printr'o guvernare dovada calităţilor lui — neavând posibilitatea să pună în aplicare concepţiile ce-i erau proprii — I. G. Duca rămâne pentru mulţi dintre liberalii vechii

www.dacoromanica.ro

generaţii o speranţă nerealizată. El îşi trasase însă concepţia lui asupra ţelurilor de guvernare, încă din anul 1922, într'o conferinţă la Institutul Social Român : „progresul sub toate formele, în cadrul însă al concepţiei proprietăţii individuale, iată doctrina adevăratului liberalism".

Ar fi putut juca I. G. Duca rolul pe care înaintaşii lui la şefie îl deţinuseră ? D. prof. N. Iorga într'un portret din „Oameni cari au fost" emite această caracterizare, răspuns: „Fire impersonală I. G. Duca se supunea unor voinţi mai tari decât dânsul, ca a lui Ion I. Brătianu, care l'a dominat aşa de mult — şi a fost desigur din parte-i o greşală pe care a plătit-o aşa de scump a crede că-l poate înlocui pe Brătianu într'un astfel de partid şi în astfel de vremuri. Tot ce era în el artă, eleganţă, atitudine studiată, nu se mai potrivea într'un timp când ce trebue este asprimea în stare a sdrobi alte asprimi".

Nu pot încheia acest capitol asupra liberalismului român, fără a semnala — dintre multiplele critici ce i se aduc, măcar pe aceia că, printr'un excesiv materialism şi abuz administrativ, a trădat menirea lui frumoasă.

Pornind dela constatarea că : „patrioţii români dela 1848 aveau inima de naţionalişti dar se exprimau în fraze liberale" întrucât vântul liberalismului dela 1848 coincida cu dorinţele patrioţilor români, d. profesor Rădulescu-Motru, sintetizează plastic decăderea liberalismului din forţele lui iniţiale. Plecând dela o imagină patetică a lui Nicolae Bălcescu — închinată libertăţii : „pe o pajişte verde, Libertatea, copilă bălăioară cu codiţe lungi şi aurite se juca cu un arc destins"... d. prof. Rădulescu-Motru, într'o conferinţă la Institutul Social Român, se întreba cu justeţă: „Era oare libertatea lui Bălcescu, libertatea liberalismului burghez venit mai în urmă, sau era numai naţionalism ? Pe pajiştea verde, unde inima înflăcărată a lui Bălcescu punea să se joace libertatea, au călcat în urmă copitele grele ale capitalismului bancar şi acesta a avut grijă să păstreze... frazeologia".

www.dacoromanica.ro

Doctrina conservatoare

Doctrina conservatoare porneşte dela premiza că *natura non facit saltum* şi după cum în natură nu există salturi şi nici transgresări, tot aşa şi în viaţa Statului nu pot să se întâmple schimbări radicale, fără o promptă pedeapsă.

Doctrina conservatoare admite evoluţia şi este împotriva revoluţiei, având cultul perenităţii Statului.

Doctrina conservatoare mai porneşte dela organicitatea fenomenelor spirituale şi politice. Tot ceeace nu este scos din realităţi este sortit sterilităţii şi pieirii. Un Stat formează un organism unitar cu lente ajustări, de ordin mai mult tehnic decât structural.

Doctrina conservatoare în România a fost reprezentată cu o rară strălucire şi consecvenţă de către grupul literar şi cultural „Junimea". Partidul conservator oficial cu care junimismul s'a aflat deseori în conflict, oglindea numai instinctiv şi mai mult acefalic, ideea conservatoare, care lua forme patente de reacţionarism în sensul pejorativ al cuvântului.

„Junimea" era un cerc select de universitari şi poeţi, de oameni politici din care s'au recrutat mari bărbaţi de Stat — ca Petre Carp şi Titu Maiorescu — de creiatori efectivi în domeniile unde lucrau.

www.dacoromanica.ro

Conservatorismul junimist a fost scânteietoarea replică a spiritului critic în cultura românească împotriva noutăților care nu erau totdeauna noutăți, ci simple improvizații.

Izvoarele junimismului sunt puține, sau aproape deloc franceze. Sunt mai mult izvoare englezești și izvoare germane.

Izvoarele engleze și conservatorismul român sunt vizibile din faptul circulației persistente a unor opere și nume ca Spencer, Burke și Macauley: evoluționiști și conservatori. Petre Carp a tradus în original pe Shakespeare, iar Maiorescu — profesorul de logică — parafraza pe Mill.

Conservatorismul român s'a inspirat și din liberalii englezi: dovadă constituționalismul profesat și preferința pentru formele legaliste.

Operele politice ale marei revoluții liberale engleze sunt în mare măsură „literatură ocazională", după un termen al lui Goethe, adică ieșită din necesitățile momentului politico-social. Chiar poeții mari englezi, cum a fost Milton, au participat cu o broșură politică la evenimentele timpului. In ceeace privește problema bisericii și a Statului se poate spune că revoluția liberală a fost precedată de o întreagă „literatură subversivă". Deși această temă era în mod eminent o temă politică, totuș aceste scrieri au lăsat, îndeobește, neatinse în discuție ordinea socială și structura Statului. Spiritele nu erau agitate de speculațiuni teoretice asupra esenței și misiunei Statului, cât încercau să fundamenteze lupta isbucnită între Parlament și Coroană. Aici se găsește o deosebire între doctrina engleză și doctrina franceză. Doctrina engleză n'a pus în discuție în mod radical toate temele societății și ale Statului, cum a fost cazul în Franța.

Cel mai mare gânditor politic englez din secolul XVII, care a analizat fundamentele Statului a fost Th. Hobbs (latinizat Hobbes), filosof materialist cu nuanțe de pesimism anticipator al lui Schopenhauer.

Opera sa se numește *„Leviathan"* și a apărut la 1651.

La Hobbes, Leviathanul uriaș este Statul, uriașul din grația că-

www.dacoromanica.ro

ruia s'a încetat războiul fratricid între oameni care exista mai înainte.

„Leviathan" este Statul ca organ autoritar al unei țări. Hobbes se declară hotărît pentru monarhia absolută ca forma de guvernare cea mai rodnică. Totuș, socotește teoria Leviathanului aplicabilă, indiferent dacă suveranitatea unei națiuni este încredințată unei persoane sau unei adunări constituționale. In ambele cazuri, Hobbes se declară împotriva împărțirii puterilor.

Accentul filosofului englez cade asupra ordinei. Poate fi chiar numit un teoretician al ordinei cu orice preț. Suveranitatea Statului este de-asupra altor organe. Deși Hobbes era un materialist, recunoștea existența lui Dumnezeu și rolul bisericii.

Hobbes a fost unul dintre cei mai consecvenți teoreticieni ai absolutismului statal. Și-a atras chiar o reprimandă din partea regalului său școlar Carol II Stuart, fiindcă nu vrea să derive puterea absolută a regilor din grația divină, ci o fundamenta exclusiv utilitar conform teoriei sale prin care constată că „homo homini lupus".

Opera „Leviathan" a stârnit critici, polemici și răspunsuri numeroase.

Concepția Statului la Petre Carp nu se deosebește de concepția Leviathan-ului. Disprețul radical pentru plebe și preferințele pentru guvernele de autoritate au rămas legendare la Petre Carp. Un pesimism atroce se poate identifica în ambele atitudini.

Din doctrina conservatoare germană, Petre Carp a împrumutat credința nemărginită în rodnicia și miracolul unei bune administrații. Conservatorii germani obișnuiau să spună că preferă o bună administrație unei foarte bune constituții. Petre Carp era, deaceia, mereu în căutarea unor prefecți ideali... pe care nu-i găsea, fiindcă, probabil, administrația este un epifenomen. In administrație descoperi un termometru al unui organism economico-social. Racila administrativă demonstrează racili mai adânci ale organismului de Stat.

Titu Maiorescu a biciuit formele fără fond. Nu este oare și administrația o formă a unui fond economic social?

www.dacoromanica.ro

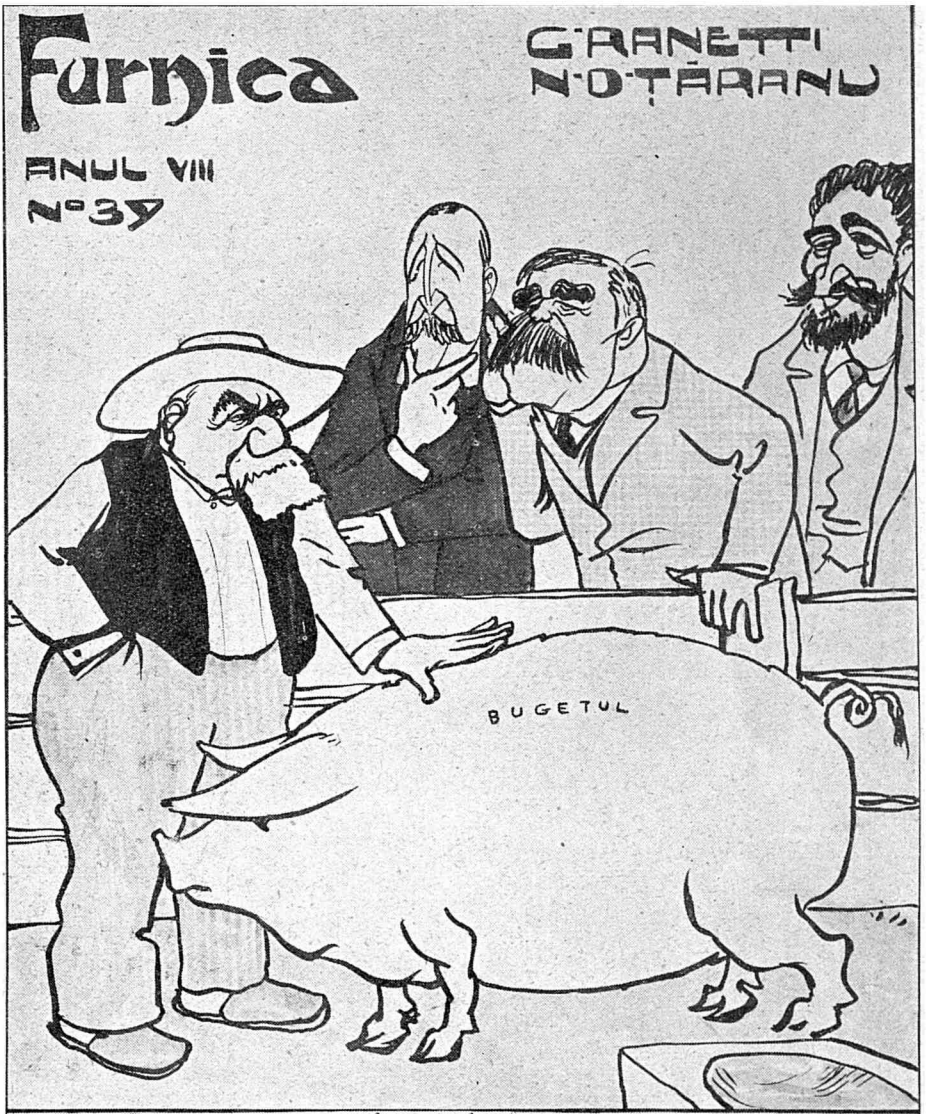

AMÂNAREA ÎMPĂCĂREI

Ionel. — Nu primi, Take, cu prețul ce'ți cere negustoru. Așteaptă până la toamnă, poate să'l iei mai ieftin.

Bădărău. — Aoleo, șefule, cum te prostește smecheru! Știu eu ce o să se întâmple la toamnă: el o să se aleagă cu osânda și tu o să rămâi cu osânda... opoziției!

www.dacoromanica.ro

DEFILAREA OPOZIȚIEI

Regele Carol I și P. P. Carp primesc defilarea lui Take Ionescu, Ionel Brătianu și Al. Marghiloman.

(Toate aceste reproduceri au fost făcute după desenele revistei „Furnica". Directori G. Ranetti și N. D. Țăranu).

www.dacoromanica.ro

Principiul pe care Petre Carp şi-a întemeiat întreaga sa operă reformatoare în domeniul economic-social, este intervenţia Statului în favoarea celor umili şi săraci.

In cartea sa: „Politica economică socială a lui P. P. Carp" d-l profesor Gh. Taşcă, ne spune: „Dela 1860 până în ultimii ani ai vieţii, Petre Carp a fost neşovăelnic în aceeaşi direcţie: „Statul să ia în mâna lui protecţia Claselor muncitoare şi să se ocupe de bunul traiu al claselor de jos". Formularea aceasta inspirată din spiritul german, va prinde însă pentru uzul românesc o formă adecuată nevoilor şi tradiţiilor de-aici. In dovedirea acestei metode de lucru, d. prof. Gh. Taşcă citează un fragment de discurs al lui Petre Carp, extrem de lămuritor:

„Reformele la noi s'au făcut până acum fără să se ţină seamă de ceea ce există deja în ţară; s'a luat pur şi simplu legi din alte ţări, s'au tradus şi s'au însoţit de o expunere de motive oarecare. Acestea nu sunt reforme ci schimbări în bloc. Eu cred că reforma adevărată trebue să ia lucrurile existente şi să caute a le îmbunătăţi. In toate legile pe care am avut ocazia a le prezenta în viaţa mea, am ţinut cont de aceasta; am căutat numai să îmbunătăţesc o stare de lucruri existentă în această ţară". In acest sens trebuesc discernate toate reformele făcute de conservatorul P. P. Carp — fie cele din domeniul economic: stârpirea agiului şi regularea valutei, reforma minieră, legea de încurajare a industriei naţionale — fie cele din domeniul social: indivizibilitatea pământurilor rurale celor mici, legea tocmelilor agricole sau îmbunătăţirea stării lucrătorilor şi meseriaşilor din industrie. „In această lege, Petre Carp afirmă pentru întâia dată în ţara românească, ideia că numai *asociaţiunea* forţelor muncitoare, poate duce la ridicarea situaţiei materiale a meseriaşilor şi lucrătorilor din industrie". D-l Gh. Taşcă îi aduce lui Petre Carp acest frumos elogiu: „Toate actele sale erau adânc cugetate. Dela 1866 şi până la 1916, în decurs de 50 de ani de viaţă politică, el nu a schimbat — nu a avut nevoie să schimbe — o idee, un rând, din programul alcătuit. Acest program nu era făcut la întâmplare şi pentru trebuinţele politice ale momentului, ci era astfel alcătuit încât o vieaţă întreagă el a luptat

www.dacoromanica.ro

să-l aplice aproape în întregime. Singura vină ce i se poate face este că a pus un timp prea îndelungat pentru aducerea lui la îndeplinire... Nu e vina lui dacă a avut nenorocul să lucreze într'un mediu căruia i-a trebuit 50 de ani ca să-l priceapă"...

Cât privește pe Lascăr Catargiu — acest suflet al conservatorismului român — îl găsim minunat portretizat — atât el cât și ideia pe care a servit-o — de către Nicolae Filipescu într'un discurs rostit în Cameră la 1905: „Un partid conservator este dator să cârmuiască cu cei mai vrednici, să administreze cu cei mai capabili, să legifereze cu cei mai independenți și mai desinteresați. Această elită este chezășia succesului pentru un partid conservator, căci numai cu ajutorul ei, el poate așterne drept bază a politicei sale, strălucirea faptelor îndeplinite, iar nu nestatornicia popularității factioase.

„Poate să pară această teorie de un idealism prea utopic, de aceea o voiu pune sub scutul unuia din bărbații noștri politici cei mai practici și a cărui amintire cred că este scumpă tuturor, voi să vorbesc de Lascăr Catargiu.

„Desigur Lascăr Catargiu nu era un teoretician al ideii conservatoare. El avea însă instinctul îndatoririlor sale de conservator.

„El știa că are îndoita îndatorire de a da țării și partidului său, guverne mari și de a stăpâni curentele nesățioase ale opinii publice.

„In această simplă formulă stă tot miezul ideii conservatoare, cu toată partea ei înălțătoare care este caracteristică conservatorismului. Căci liberalismul poate să aibă o bază mai largă; conservatorismul înfățișează cuburi mai falnice. Ca să te mențiî la asemenea înălțimi, îți trebue o îndată unealtă; Sus o elită în înțelesul democratic al cuvântului — jos un frâu cu care să știi să stăpânești ispitele populațiunii inferioare. Dar pentru aceasta trebue să ai o inimă mare, trebue să fii zidit în fier cum era Lascăr Catargiu, trebue să știi să ai răbdare în opoziținne, și stăpânire de tine la putere. In stăpânirea de sine stă garanția guvernelor mari. Căci colaboratorii eminenți sunt tovarăși incomozi cari cam stânjenesc năzuințele de atotputernicie și nu se împacă cu cei ce vor să ia din putere numai

www.dacoromanica.ro

farmecul şi deşertăciunile ei. Această stăpânire de sine o avea, în cel mai înalt grad, Lascar Catargiu. La vârsta de 41 ani, el ocupa o situaţie ce numai este nimănui azi îngăduit să o râvnească în statul român şi de atunci el este de atâtea ori prim-ministru atotputernic. Şi totuşi la sfârşitul carierii sale, el avea mai puţină clientelă interesată decât poate căpăta azi un ministru în două luni de guvernare".

Aceluiaş Lascăr Catargiu, d. prof. N. Iorga îi găsea o mare calitate: simţul realităţii. „...n'avea nici-un talent de vorbă. Dar avea într'o lume care umbla cu pălăria ca să prindă stelele din cer şi găsea adesea sub pălărie ce se află pe pământ în marginea drumului—avea prin urmare un talent, mai puţin: o facultate; am nimeri mai bine zicând: un simţ, un instinct: acela de a şti *ce se poate*. Căuta şi nemerea dacă „se poate bre omule" (se zice că vorbea aşa) sau: „nu se poate bre omule". C. A. Rosetti, pentru care trebue să fi avut cea mai mare lipsă de preţuire zicea: voeşte şi vei putea. Frumoasă maximă franceză ! Acestălalt însă, moldoveanul de moda cea veche şi astăzi mai rară, zicea : „se poate ? voeşte". Dar numai *dacă se poate*".

Pe plan politic, ideia conservatoare n'a fost tocmai fecundă. A rămas mereu la remorca ideii liberale.A fost reversul medaliei, zisă şi „rotativa". A dat replica, fără iniţiativă.

Politica de apărare a proprietăţii şi politica religioasă au format două puncte cardinale pentru conservatorii noştri. Recunoscând bisericii meritele şi rolul minunat jucat în păstrarea culturii şi românismului, conservatorii o vroiau în afară de presiunile şi greşelile politicianilor. Ei cereau „să înconjurăm şi pe reprezentanţii cultului de tot respectul şi de toate posibilităţile materiale pentru ca un chiriarh sau un preot să poată fi cu mâna largă în distribuirea caritătii" (Al. Marghiloman în „Doctrina Conservatoare"). Şi tot ei cereau să nu se mai facă greşeli prea dese odinioară, — cu „caterisiri de mitropoliţi, sau de destituiri laice de episcopi, după ce primiseră investitura".

In ce priveşte politica de apărare a proprietăţii — unii conser-

www.dacoromanica.ro

vatori nu excludeau posibilitatea „în interes obştesc" ca proprietatea să consimtă la sacrificii reale.

Al. Marghiloman mărturisea în 1923 — că imediat după 1907, Ion Lahovary a fost „cel dintâi care a agitat ideia expropriaţiunii parţiale, pentru împăcarea generală". Propunerea trebue desigur să se fi pierdut fără ecou, în Cameră, ca atâtea alte multe discursuri şi propuneri frumoase ale lui Ion Lahovary, pentrucă emiţătorul ei — după mărturia d-lui prof. N. Iorga era victima unui destin tragic: „deconcerta şi obosea, devenea antipatic ca om politic şi orator, deşi era aşa de simpatic ca om de treabă". („Oameni cari au fost".

Cât priveşte planul social şi politica socială de Stat — conservatorii şi-au revendicat, prin *„legea minelor"* a lui Petre Carp un merit: „prin ea s'a organizat, pentru întâia dată asistenţa, retragerea şi pensionarea lucrătorului, îndrumare continuată pe urmă prin legea de asigurări muncitoreşti".

Dacă ideia conservatoare a fost pe plan secund ca realizare practică în România, în schimb ce brilianţi secunzi a furnizat partidul conservator în politica noastră!

Tribuna parlamentară a fost ilustrată de o serie de oratori de toate categoriile: gravitatea olimpiană şi expunerea adâncită la Maiorescu, sarcasmul şi epitetul memorabil la Carp, verbul orchestrat simfonic la Barbu Delavrancea, eleganţă în expresie şi atitudine la Alexandru Marghiloman, impetuozitate şi pregnanţă la Nicolae Filipescu, arta ciceroniană la conservatorul ulterior democrat Take Ionescu.

Tribuna deputaţilor era o întrecere de atleţi ai cuvântului ca o agora elină sau romană din vremurile clasice.

In cartea sa *„Figuri dispărute"*, d-l profesor Ion Petrovici paralelizează darurile oratorice atât de deosebite ale acestor aşi ai tribunei politice de odinioară. Delavrancea care se găsea atunci la apogeul său oratoric a fost auzit de către autor la o întrunire în sala Dacia: „Cu toată cultivarea pasionată a formei poetice, cu recuzita ei de imagini fosforescente, Barbu Delavrancea nu neglija scheletul dialectic al discursului, care era de cea mai bună calitate.

www.dacoromanica.ro

Cuvântarea avea o solidă coloană vertebrală, cuprindea o demonstrație sistematică, un lanț de argumente incisive, care înroșite în văpaia cuvintelor intrau în carnea adversarilor până la sânge. Odată sfârșite bubuiturile acestei cuvântări majestoase, parcă sala n'a mai putut gusta elegantele jocuri de floretă ale lui Maiorescu sau ironiile fine ale lui Petre Carp — cei doi oratori cari au încheiat seria discursurilor"... Intre oratoria lui Petre Carp și aceea a lui Titu Maiorescu, tot d. prof. Ion Petrovici ne trasează linia demarcativă : „Talentul parlamentar al lui Petre Carp nu numai că a rămas întreg până la urmă, dar către sfârșit, la adânci bătrânețe a produs poate cele mai frumoase jerbe literare. Puțini oratori pot rivaliza cu Petre Carp în posibilitatea de a li se extrage din discursuri atâtea cugetări înalte, în forme pe care literatura să le revendice măgulită. Nu același lucru l'aș putea spune despre Titu Maiorescu, ale cărui discursuri sunt mai diluate, ale cărui fraze elegante sunt mai comune și unde ceea ce impresionează e ordonanța întregului, nu valoarea intrinsecă a părților. Aș face între exprimarea acestor doi oameni aceeași paralelă ca între Eschyl și Euripide — tragicii elenismului.

La primul grandoarea simplă, formularea tăiată în granit; la celălalt dialogul se destinde, dialectica năpădește, arta e mai relaxată". Extrem de interesantă ni se pare de asemeni — părăsind domeniul oratoriei — și această paralelă asupra caracterului celor doi militanți ai politicei conservatoare : „Maiorescu ținea mai multă socoteală de contingențele realității. Uneori acestea îl făceau de o prudență care-i paraliza inițiativa. Carp, ca om politic, era cu mult mai curajos. Maiorescu înțelegea să aștepte evenimentele, Carp să le creeze. Legați politicește o viață până la punctul de-a constitui un nou exemplu de prietenie legendară, s'au separat cu sgomot în timpul războiului balcanic — osebit de unele motive de politică internă — deoarece Carp preconiza o intervenție hotărîtă, în timp ce Maiorescu spera dela noroc. Tot așa față de războiul cel mare liniile lor au fost deosebite : Carp susținând neobosit o acțiune pentru recucerirea Basarabiei, realizându-se cu aceasta, partea răsăriteană a idealului nostru ; Maiorescu mergând cu circumspecția până la

www.dacoromanica.ro

a refuza să se pronunțe, taxând orice fel de intervențiune drept o politică de aventură".

Și acum pentru a încheia seria acestor atleți ai agorei politice, — să redăm și punctele de contact ca și de diferențiere dintre oratoria lui Take Ionescu și Al. Marghiloman: „Și Marghiloman și Take Ionescu se distingeau prin limpezimea cristalină a expunerii, asociată cu precizia expresiilor. Nu găsești nici la unul, nici la altul îngrămădiri de culoare sau înmănuncheri bizare de cuvinte. Ei și-au dat seama că discursul în genere nu comportă decât un minim de literatură, în orice caz un minim de poezie". Iar în ce privește diferențierile: „La Take Ionescu se simția mult mai tare căutarea efectului decât la Marghiloman, care nu îngroșa glasul niciodată și nu repezea niciodată gestul, cu toate că dacă analizezi atent construcția unora din frazele sale, constați că nici dânsul nu era străin de urmărirea efectului.

Dacă ar fi să facem o comparație din sfera muzicală, Marghiloman era un violonist, Take Ionescu un pianist. Marghiloman dădea cu mare virtuozitate concerte de vioară încântând pe cunoscători, dar bine înțeles mărginindu-și influența la limitele fatale ale acestui instrument.

Take Ionescu dispunea la pianul său de posibilități mai întinse de execuție, de putința de-a răsuna mai tare — dar instrumentul său se sustrăgea fineților viorii și uneori cădea victima unui inevitabil aer de banalitate, cu atât mai mult cu cât temperamentul lui Take Ionescu îi îngăduia după o execuție de rapsodie înaltă, să facă pe tapeurul de bal popular".

Dualitatea gen liberal (Ion C. Brătianu-C. A. Rosetti) în partidul conservator nu avea sorți de trăinicie. Am văzut mai sus ce s'a întâmplat cu duo-ul Petre Carp-Titu Maiorescu. O prietenie de cincizeci de ani a trebuit să sfârșească în cea mai gravă și lamentabilă dușmănie. In „Notele Politice" Al. Marghiloman însemna că la moartea lui Titu Maiorescu, întâmplată sub ocupația germană a Munteniei, Petre Carp a refuzat să facă un gest creștinesc al iertării. Emisarilor veniți să-l roage să asiste la înmormântare, Petre Carp le-a răspuns rece: „De ce să-i fac o politețe pe care el

www.dacoromanica.ro

nu mi-o va putea întoarce niciodată". Iată acum în ceea ce privește dualitatea Marghiloman și Take Ionescu :

„Nu erau prea deosebiți ca gândire politică, amândoi înclinând spre ideile conservatoare, dușmani ai utopiilor reformiste, sfioși când era vorba de prefaceri mai adânci. Și totuș soarta lor a fost veșnica vrășmășie. Deși amândoi conservatori, au servit două grupări rivale : Take Ionescu în vechea ramură conservatoare, Marghiloman în falanga junimistă... Această adversitate politică (întreruptă din când în când și de unele colaborări) a căpătat caracterul unui crâncen antagonism spre finele carierii lor politice. Aceasta fiindcă amândoi au încarnat, îndată după izbucnirea războiului mondial, două direcții ireconciliabile. Pe când Take Ionescu crezuse că a sosit momentul pentru revendicarea teritoriilor românești din Austro-Ungaria, Marghiloman fără să o spuie tot atât de categoric, credea totuș în adâncul inimii sale că bătuse ceasul pentru desrobirea Basarabiei din ghiarele rusești.

„Nici abilitatea unuia, nici dibăcia celuilalt n'au fost suficiente pentru a-i așeza pe un teren comun sau măcar pe poziții care să le îngădue raporturi convenabile. Lupta dintre dânșii a luat aspecte feroce, amândoi contestându-și total, unul altuia, capacitatea politică, cel mult recunoscându-și reciproc — și asta doar în intimitate — că fuseseră odată excelenți miniștri de resort" (I. Petrovici : „Figuri dispărute").

Alături de Carp, Maiorescu, Marghiloman, se rânduesc B. Delavrancea „membru al partidului conservator, pentrucă în partidul liberal de pe vremuri, inteligența lui superioară și suprema lui virtuozitate oratorică nu puteau găsi altă întrebuințare decât aceea de gazetar de porunceală" — și N. Filipescu, acel „boer de neam care aducea în lumea liliputanismului constituțional și partidal, apucături cari veneau din tradiția însăși a vechilor seminții viteze". *(N. Iorga : „Oameni cari au fost).*

Pe plan cultural, ideia conservatoare s'a bucurat de o hegemonie împinsă până la dictatură spirituală. O dictatură binefăcătoare.

www.dacoromanica.ro

Rezultatele ei sunt înscrise cu litere de foc în cartea nemuririi românești.

Eminescu-Creangă-Caragiale se încadrează ideologic în conservatorism.

„Articolele politice" ale lui Eminescu au în istoria doctrinelor politice române o valoare aproape egală pe care arta sa poetică o ocupă în istoria literară. Eficacitatea ideologică a lui Eminescu s'a întins decenii întregi și astăzi cunoaște o eflorescență tulburătoare și sgomotoasă.

Ion Creangă este, prin tradiționalism artistic, un pilon pe care se sprijină ideia conservatoare cu latura ei țărănească, fiindcă țărănimea rămâne în importante fragmente din cosmosul său în tabăra conservatoare.

D. Prof. Rădulescu Motru în „Concepția conservatoare și progresul" (conferință ținută la Institutul Social) relevă faptul că partidele conservatoare de pretutindeni numără în rândurile lor pe cei mai mulți intelectuali, alături de *reprezentanți ai țărănimii*. Profesorul își exprima atunci (în anul 1922), referindu-se la stările dela noi, speranțe de viitor : „atunci când se va stabili și la noi legătura dintre muncitorii intelectuali și muncitorii agricoli, partidul conservator român își va câștiga adevăratul său teren de propagandă și isbândă".

D. prof. Rădulescu-Motru neglija atunci esențialul că din războiu, doctrina conservatoare s'a devitalizat până la dispariție.

Alexandru Marghiloman a întemeiat un partid conservator-progresist, iar d. Gr. Filipescu un partid conservator care s'a revărsat, cu puținele pâraie electorale, în albia țărănismului.

Ideia conservatoare 'n'a murit. Mai puțin aparent, dictatura culturală a lui Titu Maiorescu se menține în critica literară (aproape în întregime), în teoria formelor fără fond cu valoarea de circulație intrusă și în tendința de recunoaștere a fondului originar.

Autohtonismul este o variantă mai concentrată a conservatorismului. In multe privințe, cercul din jurul lui Pârvan și elevii rămași, cercul „Gândirea" și grupul „Cuvântului" se adapă mereu la fântâna conservatoare.

www.dacoromanica.ro

GALERIA PORTRETELOR

Take Ionescu, Mihai și Gr. Cantacuzino, Barbu Delavrancea, C. Arion, Al. Marghiloman, P. P. Carp, Titu Maiorescu, N. Filipescu, etc.

www.dacoromanica.ro

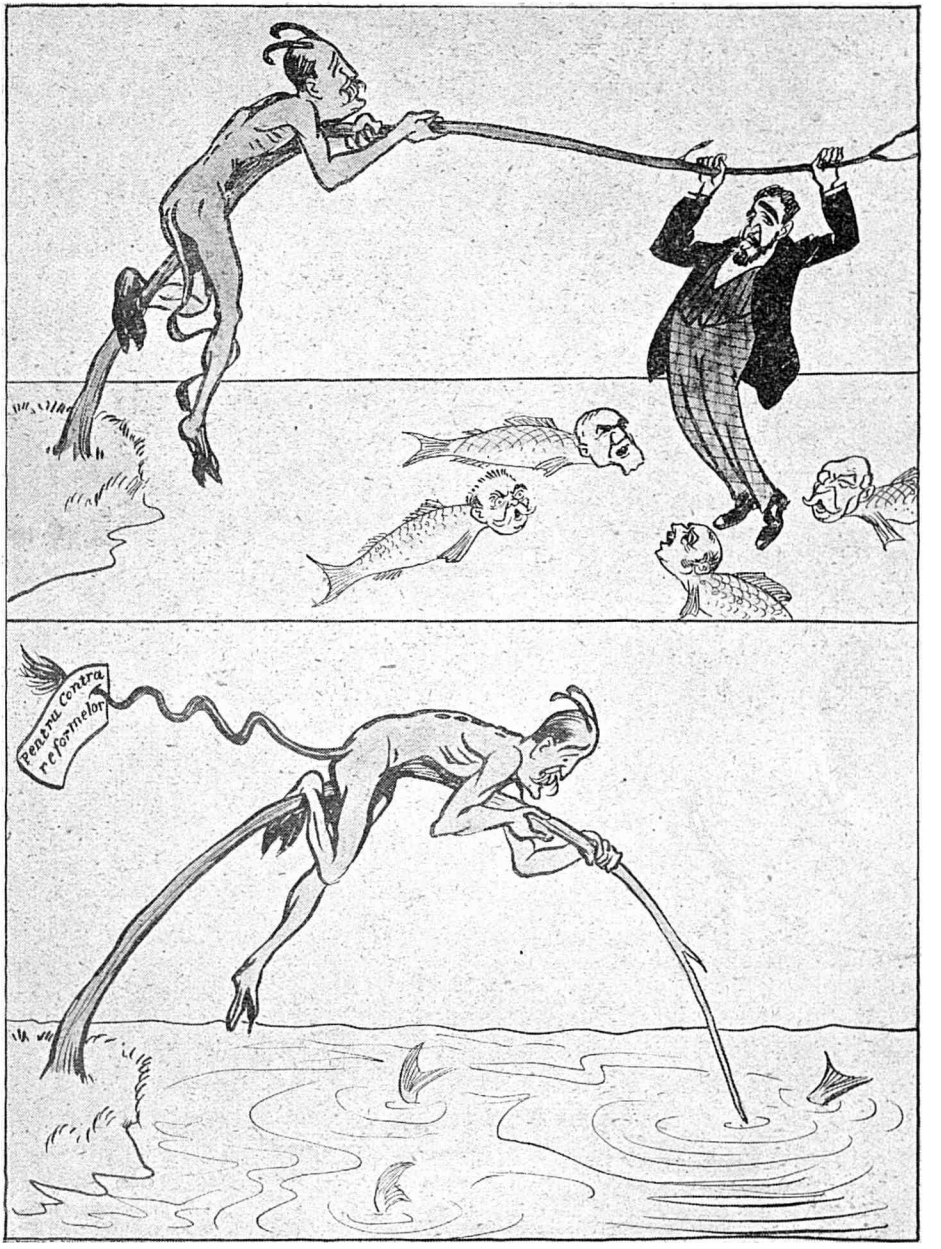

Pe cracă Take Ionescu și Ion I. C. Brătianu. In apă : Titu Maiorescu, N. Filipescu, Petre Carp și Al. Marghiloman.

www.dacoromanica.ro

Printre conservatorii de documentată şi strictă observanţă, trebue să înglobăm pe gânditorul şi luptătorul ardelean Aurel C. Popovici. Opinia publică nu cunoaşte decât volumul cu articole polemice „Naţionalism şi democraţie" în multe privinţe asemănător cu volumul „Articole polemice" al lui Eminescu. Dar în monumentala sala lucrare în limba germană „Statele-Unite ale Austriei-Mare" (sugestivă pledoarie pentru reforma statului habsburgic) găsim adevăratul *standard-work* al ideii conservatoare scrise de un român cu un arsenal şi un format într'adevăr european. Această operă încoronează străduinţele ideologice conservatoare.

www.dacoromanica.ro

Doctrina democratică

„Democraţia" însemnează conducerea Statului prin delegaţia periodică, încredinţată de către popor, în alegeri.

Etimologic, *demos-ul (poporul)* revendică conducerea *(cratos)*. Dar democraţia nu însemnează exteriorizarea nemijlocită a voinţei poporului, ci o voinţă delegată unor aleşi. Conducerea directă este visată de către anarhişti şi — în societăţile contimporane irealizabilă. Dintre toate popoarele lumii, Ruşii şi Spaniolii au oferit spectacolul unui anarhism generalizat în viaţa obştească. Maxim Gorki socialist de factură occidentală civilizatorică, a denunţat pericolul anarhismului originar al ţăranului slav. Printre legendele ruseşti circulă utopia „ţările lui Opone", ţară fără legi, fără conducere şi fără constrângere. Pe acest fond atavic de aspiraţie spre sublima libertate deşănţată a anarhiei se grefează *terorismul* individual, credinţa oarbă în eficacitatea dinamitei şi a suprimărilor personale, care creiază atmosfera tuturor desgărdinărilor.

Democraţia se deosebeşte radical de anarhism. Punctul de contact este numai în valabilitatea acordată libertăţilor, ca un climat propice creaţiei şi eflorescenţei personalităţii.

In ţara românească n'a existat niciodată democraţie.

www.dacoromanica.ro

Complexele iobage şi neo-iobage sunt prea puternice, lipsa de civism prea crasă, amintirile fanariote şi prezenţa unui balcanism prea murdar pentru a se ajunge la tipul de om în serie al gentelmanului britanic, de galic orgoliu sau de perfecţia yankee, aşa cum găsim în aşa numitele „democraţii occidentale".

Sistemele politice străine au fost adaptate în România până la desfigurare.

Cu democraţia s'a petrecut un fenomen analog.

Democratismul a ajuns o mistică bancară sau un joc oligarhic dubios. Uneori democraţia s'a confundat cu filosemitismul sau — mai rău — cu acceptarea frenetică şi integrală a actelor şi faptelor marilor bancheri.

Intre democraţie şi plutocraţie, au spus adversarii, sunt relaţii de cauză la efecte.

Din ce pricină ?

Democraţia presupune un ritual complicat şi un fast, ambele costisitoare. Partide, alegeri, viaţă parlamentară sunt luxuri costisitoare în regiuni de un endemic pauperism ; în ţările bogate sunt vizibile utilităţi.

Partidele democratice în forma lor clasică sunt întreţinute de ardoarea militantă a partizanilor.

Prima manifestare democratică sub regimul cenzitar a fost partidul creiat de Take Ionescu, după definitiva sa despărţire de conservatori.

Fără nume, fără avere, fără protecţie, Take Ionescu, el însuşi, un strălucit exemplar al democraţiei, a înfruntat prejudecăţile de clasă, învingându-le.

Take Ionescu s'a sprijinit în acţiunea sa în primul rând pe forţele interne — pe mica burghezie dornică de rapidă ascensiune politică.

Dar s'a mai sprijinit şi pe forţele capitalului străin.

Concepţia lui Take Ionescu în materie de colaborare financiară în străinătate era radical deosebită de concepţia liberală concretizată în formula „prin noi înşine". Se deosebia şi de conservatorii care doreau *statu quo*.

www.dacoromanica.ro

Take Ionescu era partizanul unei modernizări a utilajului tehnic din industrie cu ajutorul capitalului străin. Pornea dela premiza că suntem săraci într'o țară bogată, că exploatarea bogățiilor naturale nu se poate face decât cu ajutorul capitalului străin. In locul granițelor închise, Take Ionescu a cerut „revărsarea Nilului", România fiind ca plaiurile Egiptului cărora le lipsește apele fecunde ale unui capital abundent.

In special, petrolul s'a bucurat de atențiunea specială a lui Take Ionescu. Pentru modernizarea României, șeful primului partid democratic românesc ar fi fost dispus și a cerut colaborarea capitalului anglo-saxon.

Aceste opinii economice au stârnit aprehensiuni în forurile înalte de așa manieră încât Lahovary putea să împărtășească sub egida celui mai strict secret lui Marghiloman că „Regele Carol I, manifestă temerea că dacă Take Ionescu ar fi vreodată șef de guvern, ar putea fi omul americanilor și instrumentul lui Rockefeller".

Take Ionescu a fost șef, de multe ori ministru și chiar șef de guvern. Nu s'a dovedit „omul americanilor" și nici „instrument al lui Rockefeller", rămânând același patriot ardent, care propunea doar o altă metodă ca să ne scoată din sărăcia unei țări bogate.

Revenind însă la puținele realizări ale partidului conservator — la slabul patrimoniu politic — îi vom găsi explicația și scuza, în admirabila și lapidara formulă a d-lui prof. N. Iorga. In conferința sa „Doctrina naționalistă" ținută la 10 Decembrie 1922 la Institutul Social Român, d. prof. N. Iorga considerând partidul conservator democrat ca una din fațetele reacțiunii împotriva partidului liberal decăzut din misiunea lui inițială, spune: „reacțiunea s'a înfățișat sub forma unei desfaceri din cadrele trecutului, cu aceiaș mentalitate ca și a trecutului și cu scuza unui mare talent. Incercarea atât de onorabilă în intenții, n'a isbutit să creeze un partid nici pentru sine, nici pentru altul. *Incercarea grupării conservatoare democrate n'a creiat un partid nici pentru sine, și nici măcar pentru altul, fiindcă trebuia pentru aceasta ceva mai radical: trebuia o schimbare de menta-*

www.dacoromanica.ro

litate". Ca şi pentru ramura cealaltă conservatoare, ramura democratică a fost fecundă în oameni. Alături de Take Ionescu, au strălucit un N. Titulescu, orator cu faimă europeană, sau G. G. Mironescu, omul politic care, în ultimii zece ani de involburare partidistă, ştia să suspende patimile deslănţuite, văzând *obiectiv* problemele centrale ale Statului. Daruri ce îi conferiau un rol de arbitru în viaţa politică.

www.dacoromanica.ro

Doctrina socialistă

După clasificarea socialistă, liberalismul este burghez, ţărănismul oglindeşte pe ţăranii chiaburi, conservatorismul pe moşieri, iar socialismul este mişcarea muncitorească prin excelenţă.

Se spune că în tinereţe, un gazetar demo-socialist a întrebat prin carte poştală pe un văr al său, ajuns mai târziu critic literar şi om de ştiinţă:

„Te rog să-mi comunici ce este socialismul şi dacă există Dumnezeu". Junele iniţiat în doctrina marxistă a răspuns tot prin carte poştală: „Socialismul este mişcarea muncitorilor împotriva trântorilor; cât despre Dumnezeu, te anunţ că nu există".

Din această glumă între adolescenţi se desprind două caracteristici ale socialismului: a) revendicarea priorităţii la conducerea societăţii prin luptă de clasă; b) secularizarea trecutului şi a religiei printr'un laicism ateu şi scientist.

Zeul socialismului este Karl Marx, născut în Germania la Trier (5 Mai 1818) fecior de advocat, cu ascendenţe rabinice. Studiază la Bonn şi Berlin şi îşi trece doctoratul în filosofie la Iena, pregătindu-se pentru o carieră universitară. Antisemitismul german şi revoluţionarismul convingerilor îi împiedică realizarea intenţiilor, luând astfel calea spinoasă a publicisticei şi a luptei politice radicale.

www.dacoromanica.ro

In 1842, Marx intră în redacţia ziarului „Reinische Zeitung" şi este silit să o părăsească la 18 Martie 1843. Se căsătoreşte cu Jenny von Westphelen, germană de viţă nobilă cu care era logodit în secret înainte de intrarea în universitate; lichidează o parte din moştenire şi se stabileşte la Paris pentru a întemeia o revistă în limba germană. Activitatea politică a lui Karl Marx se va desfăşura dela această epocă la Paris, Bruxelles şi mai ales la Londra — unde s'a stins la 14 Martie 1883.

Doctrina lui Marx se rezumă în trei puncte esenţiale: a) ideia luptei de clasă ca un fenomen natural al societăţii antice, medievale şi modern-capitaliste; b) concepţia materialistă a istoriei — evenimentele sunt creaţii ale economiei —; c) socialismul revoluţionar care va aduce pacea şi mântuirea.

Pe de-oparte avem pretenţia cercetării reci, ştiinţifice. Din această cauză, marxismul se mai etichetează şi „socialism ştiinţific" spre deosebire de socialismul utopic. Pe de altă parte avem profetismul „chiliasma, tendinţa de transformare prin revoluţie". (Trotzki va ajunge chiar la conceptul de „revoluţie permanentă").

Elaborarea doctrinei socialiste s'a făcut de Marx în tovărăşie cu Friederich Engels, feciorul unui fabricant arian de textile din Barmen, crescut în atmosfera de pietate calvină.

Opera de studiu a socialismului este „Capitalul" apărut în primă redactare, parţială, la 1859 cu titlul: „Critica economiei politice", iar în formă definitivă, primul volum la 1867. Volumele doi şi trei au fost tipărite de Engels după manuscrisele lăsate de Marx.

Socialismul marxist a avut în România câţiva şcolari ca Dobrogeanu Gherea, Şerban Voinea şi într'o oarecare măsură — ca metodă de cercetare — pe Şt. Zeletin.

Istoria mişcării socialiste la noi a fost scrisă mai complet, pe bază de documente, de către d. I. C. Atanasiu (actualmente aflat pe baricada naţionalistă). Prin socialism au trecut în tinereţe d. A. C. Cuza şi d. N. Iorga.

Leagănul socialismului român a fost — cercetând isvoarele — la Iaşi. Acolo au pus mână dela mână, fraţii Ion şi Gh. Nădejde,

www.dacoromanica.ro

Th. Speranță, Al. Bădărău, C. Dobrogeanu-Gherea și doctorul Russel, pentru a scoate „Basarabia" cel dintâi ziar socialist. Aventura, începută în 1878 se soldează însă repede cu proces, depe urma căruia Nădejde și Speranță sunt scoși din învățământul universitar.

După o trecere de trei ani socialiștii își mută larii în București, în jurul revistei „Contimporanul" condusă de Ion Nădejde și Const. Mille. Revista este la un moment dat focar de idei generoase și umanitare. In paginile ei se întâlnesc Al. Bădărău, Gh. Ibrăileanu, V. G. Morțun și Georghe din Moldova (Kernbach). Incetul cu încetul ideile profesate în revistă pătrund în straturile muncitoare și intelectuale. In sala Franzelari se constitue — suntem în anul 1848 — un cerc de studii sociale „Drepturile Omului", drepturi care sunt cerute de Al. Radovici, Petre Grădișteanu, Filitis, F. I. Gesticone, după amiaza și pe grabă, întrucât seara sala trebuia transformată în local de dans, pentru inițierea tineretului în tainele valsului și mazurcii.

Intre un cadril și o conferință, mișcarea socialistă s'a desvoltat ajutată — indirect — de ultimii ani de guvernare a lui Ion C. Brătianu, guvernare extrem de despotică ce-i adusese președintelui de consiliu faimoasa poreclă — consacrată în istorie — „Vizirul". Când sala Franzelari, unde organele administrative aflaseră că se face mai multă politică decât dant — a fost închisă, socialiștii au deschis un alt cerc în sala Sotir. Aici și-au spus nouile credințe un pictor mare ca Ștefan Popescu, poeți sensitivi ca Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel sau Păun Pincio, sau doctori ca Jean Cantacuzino.

Paralel cu această luptă de culturalizare a masselor, V. G. Morțun — care se alesese la 1887 la Roman — primul și singurul deputat socialist — dădea lupta în Parlament, conform noului tactice stabilite : lupta de cucerire a puterii în Stat prin Parlament și cale legală.

Dacă ultimii ani de guvernare ai lui I. C. Brătianu fuseseră dictatoriali, guvernările conservatoare ale lui Lascăr Catargiu sau Theodor Rosetti s'au arătat extrem de alarmate în fața noului curent. Atunci este adus dela Iași Ion Nădejde pentru a canaliza mișcarea într'un partid, botezat „partidul social-democrat al munci-

www.dacoromanica.ro

torilor din România" şi a-i fixa o tactică. „Ion Nădejde, cu energia lui masivă şi cu voinţa neînfrânată izgoneşte — în chip brutal câteodată — toate încercările şi rămăşiţele spiritului revoluţionar şi anarhist din partid" — mărturiseşte d. I. C. Atanasiu — în cartea sa. Intr'adevăr, din acest an — 1894 — „tactica partidului era fixată definitiv; tactica legală: lupta politică: luptă parlamentară". In cadrul acestei tactice socialiştii încep organizarea pe ţară a cluburilor muncitoreşti; ţin adunări, fac demonstraţii în favoarea emancipării femeii, a repausului duminical, sau militează pentru cele opt ore de muncă. Pe încetul se prepara acea prefacere socială pe care o visa C. Dobrogeanu-Gherea: „Revoluţiile nu implică deloc violenţă şi vărsare de sânge. Pot fi revoluţii foarte mari săvârşite foarte paşnic; astfel e revoluţia săvârşită de noi românii prin trecerea din iobăgia feudală în burghezism capitalist. Revoluţia socială modernă care se pregăteşte acuma, tocmai prin faptul că e atât de complexă, are toate şansele să fie relativ paşnică" (scrisoare către I. C. Atanasiu). Dar guvernul liberal — şi mai ales M. Pherikide, ministru de interne ce se complăcea în a se declara partizan al „politicii de mână forte" — veghea. In momentul în care socialiştii au început să pătrundă în pătura rurală, prin formare de „cluburi săteşti" pentru a statornici „frăţia şi unirea în deobşte între toţi muncitorii şi mai ales între muncitorii plugari" şi pentru a cere „învoieli agricole mai omenoase cu arendaşii şi proprietarii" — soarta partidului socialist a fost pecetluită. Un proces răsunător — în 1899 — cu acuzaţii de rebeliune şi înscenarea pentru compromiterea lui Banghereanu şi Ficşinescu, a sguduit profund temeliile partidului. Un an mai târziu — 1900 — organizarea în partid a socialismului s'a dizolvat, prin intrarea şefilor în partidul liberal — pentru a forma acolo „grupul generoşilor". Au plecat atunci V. G. Morţun, Al. şi Ion Radovici, care avea să aibă o moarte atât de patetică: minat de boală, când şi-a simţit sentinţa ineluctabilă a destinului, s'a asvârlit de pe vapor în apele calde şi clare ale Mediteranei. In panegiricul pe care i-l închină în ziarul său, d. N. Iorga găsia acestui gest şi o concluzie politică. Se ştie că în timpul răscoalelor I. Ra-

www.dacoromanica.ro

dovici fusese prefect la Vaslui şi graţie lui nu s'a vărsat acolo nici picătură de sânge.

„Când după vacanţă începură în comisia parlamentară discuţiile noilor legi agrare, el văzu foarte bine că se înşelase în speranţele ce le pusese în liberali, atribuindu-le el, fostul socialist, o mare misiune revoluţionară în folosul săracilor, îndelung apăsaţi şi chinuiţi. Trebui să părăsească ţara în curând, după raza de lumină caldă care mai ţine pe bolnavi în trupul cărora viaţa se stinge încet — şi veştile pe care le primea acolo în Italia îl întăreau tot mai mult în deziluzia sa definitivă. Ar fi vrut să se poată întoarce, să aibă o zi de vigoare mai mult decât omenească, să vie în Camera târgueliior şi „acordurilor" şi, într'o ultimă încordare titanică, să arunce ultimele adevăruri în obrazul acelora cari, la glasul lui, ar fi plecat frunţile. Această mulţumire însă n'o avu".

Gestul dela 1900 a născut mari polemici, în acea epocă. Dintr'un interview acordat de V. G. Morţun unui ziarist, în acel timp, reeşia însă că gestul fusese îndelung premeditat, că îi trebuiseră lui — şi prietenilor — câţiva ani de chibzuinţă pentru a ajunge aici: „Incă înainte de venirea liberalilor la putere — în 1895 — sfătuisem trecerea noastră la liberali, ca apoi împreună să putem îndeplini condiţia esenţială a unei vieţi politice sănătoase: aplicarea legilor". Şi V. G. Morţun dezvăluia totodată sterilitatea luptelor trecute, puse în sarcina structurii economice şi politice a societăţii româneşti de-atunci: „La oraşe, o muncitorime streină, lipsită deci de drepturile politice; la sate, o ţărănime neştiutoare de drepturile şi libertăţile ce le are, în stare încă de vasalitate faţă de proprietari şi de aparatul administrativ. In condiţiile economice şi politice în care ne găsim nu se poate înjgheba un partid social-democrat serios".

D-l I. C. Atanasiu, ocupându-se în cartea sa de dezerţiunea păturii culte socialiste şi încadrarea ei la liberali, o apără de acuzaţia de „căpătuială" — „noţiunea de „fripturism" nu era cunoscută pe acea vreme, ea este o creaţie post-belică" — acuzaţie ce i s'a adus de rău-voitori. „Nu, pătura cultă socialistă a părăsit partidul muncitorilor, şi a trecut în partidul liberal pentru două consi-

www.dacoromanica.ro

deraţiuni: întâi din pricina unei forţe expulzive şi al doilea, din pricina atracţiunii ce exercita partidul liberal".

Atracţie exercitată mai ales de un singur om, Ionel Brătianu, în care socialiştii îşi puseseră toată încrederea. Partidul socialist — mai ales şi după retragerea lui Ion Nădejde dela conducere — era astfel desfiinţat. Şi se cuvine să notăm — după cum i-am consemnat prietenii — şi adversarii neîmpăcaţi: Nicolae Filipescu, adversarul lui V. G. Morţun pe tema votului universal, cerut de acesta din urmă; M. Pherikide — omul politicii forte — şi Take Ionescu ireductibil adversar, cu atât mai mult cu cât vedea în tabăra socialistă mai multe capete luminate. Ion Nădejde raporta astfel în 1855, în „Lumea Nouă" o convorbire pe care un militant socialist, prof. Raiciu Ionescu o avusese cu Take Ionescu, pe atunci ministru de Instrucţie. Din ea reeşea că viitorul şef al „conservatorilor democraţi" avea atâta repugnanţă faţă de socialişti încât blama pe toţi directorii de şcoli normale cari n'au ştiut să sugrume din faşă, mai ales la tinerii inteligenţi, ideile socialiste. Şi Take Ionescu, mirându-se că directorul şcoalei normale superioare dela Paris a putut da lui Jaurès, cult şi inteligent, o diplomă („dacă nu făcea asta, Franţa nu ar fi ajuns unde este azi") — conchidea, pentru uzul României: „în ce ne priveşte pe noi, prefer ca directorii de şcoli normale să scoată boi, decât socialişti inteligenţi!"

După 1900, partidul socialist a tânjit complet. Doar prin 1910—1912, cu Rakowski, a mai cunoscut o epocă de eflorescenţă. După război, partidul socialist a primit o lovitură mortală din partea guvernului averescan, când d. C. Argetoianu — ministru de Interne — a arestat întreg congresul partidului. Prin 1922—1923 din partidul socialist, s'a desprins şi o ramură comunistă. Această ramură urmează doctrina leninistă, după care socialismul poate fi instaurat prin lovitură de Stat (blanquism), în regiunile agrare şi se poate păşi la zidirea socialismului într'o singură ţară fără a mai aştepta revoluţia generalizată în restul continentului (stalinism).

www.dacoromanica.ro

Doctrina țărănistă

Era firesc ca într'o țară „eminamente agricolă", cum sună locul comun, doctrina țărănistă să ocupe un loc de prim rang în povestea partidelor politice româneşti.

Fiecare partid îşi revendică onoarea de a se preocupa cu predilecție de țărănime.

Inainte de a ajunge să se concretizeze în partid, țărănismul a fost un curent. Deosebirea între partid şi curent politic este esențială.

Curentul politic este lipsit de sistematizarea programatică şi — uneori — chiar de țeluri politice.

Definiția partidului este următoarea:

„Partidul politic este o asociație liberă de cetățeni, uniți în mod permanent prin interese şi idei comune, de caracter general, asociație ce urmăreşte în plină lumină publică, a ajunge la puterea de a guverna pentru realizarea unui ideal etic social". (D. Gusti, Partidul politic, în „Doctrinele partidelor politice", pag. 4).

Până a ajunge la forma de partid, doctrina țărănistă a fost purtată pe aripile diverselor curente. O doctrină țărănistă coherentă şi unitară nu se poate niciodată formula, decât cu aproximație, de-

www.dacoromanica.ro

oarece țărănimea nu este o clasă unitară, ci un cosmos, o lume întreagă socială cu straturi multiple și cu interese variate și contradictorii. Intre un țăran pălmaș și un țăran chiabur sunt deosebiri radicale. Numitorul comun de „țăran" se referă numai la geografie și prea puțin, ori chiar deloc, la interese, mentalitate și aspirațiuni politico-sciale.

Doctrina țărănistă a fost exprimată și adoptată ca atare de către partidul țărănesc, fuzionat în 1926 cu partidul național din Ardeal sub titulatura de partid național-țărănesc.

Acest partid, prin preocupările sale programatice neobișnuit de intense în istoria partidelor, a scos în evidență și a popularizat doctrine țărăniste.

Când se face istoria țărănismului, se pomenește des de două nume : Ion Ionescu dela Brad și C. Dobrescu-Argeș. Despre primul, G. Bogdan-Duică a scris o monografie documentată. Despre al doilea, există nenumărate broșuri de propagandă, dar — până în prezent — nu avem o monografie completă. Materialul documentar se găsește în „Școala dela Câmpu-Lung", editată în 1935 de către organizația tineretului a partidului național-țărănesc.

In afară de acești doi apostoli ai țărănismului, doctrina și morala acestui curent politic sunt indisolubil legate de două nume care s'au aflat în viață într'o inamiciție mortală : N. Iorga și C. Stere.

Nicolae Iorga este promotorul acelui curent literar și ideologic etichetat „Semănătorismul", în care s'au format personalitățile de largă anvergură politică țărănistă. Sp. Haret este și el mai mult țărănist, decât liberal.

Constantin Stere a promovat curentul literar și ideologic numit poporanismul și grupat în jurul revistei „Viața Românească", dirijată de criticul G. Ibrăileanu.

„Semănătorismul" reprezintă latura națională a țărănismului.

Poporanismul i-a împrumutat accentele sociale.

Semănătorismul a avut — și are încă — aspecte naționaliste împinse până la antisemitism.

www.dacoromanica.ro

Poporanismul a cultivat ataşamentul faţă de democraţie, a scos în evidenţă lupta de clasă şi se apropie de socialism.

Partidul ţărănesc a început cu Dobrescu-Argeş sub forma zisă „partida ţărănească". Campania viguroasă şi mai mult instinctivă pentru realizarea reformei agrare şi votului universal.

In tranşeie, aspiraţiile sigilate cu pecetea sângelui vărsat pentru apărarea gliei strămoşeşti, au fost codificate sub forma unui partid. Ion Mihalache a împrumutat noului partid dinamismul personalităţii sale eroice eşită din tranşeie cu suprema medalie a ordinului Mihaiu Viteazu. C. Stere i-a adus aureola suferinţei de clasă şi dr. N. Lupu a plasticizat cu un pitoresc neîntrecut ţelurile noui de desrobire.

D. Iuliu Maniu reprezintă aspiraţiunile ţărănimii ardelene, aspiraţii de o mie de ani către un Stat al legilor.

www.dacoromanica.ro

Doctrina naţionalistă

Naţionalismul este curentul politic predominant în actualul moment istoric. Toate partidele au căutat să dovedească ataşamentul lor deosebit faţă de ideia naţională. Mai toate cuprind prin particula „naţional" pusă la titulatură această preocupare. „Frontul Românesc" condus de d. Vaida Voevod a accentuat necesitatea predominării momentului naţional asupra celui social, pe care de altfel nu-l exclude cu desăvârşire din preocupările sale.

Structura sufletească a d-lui Al. Vaida Voevod este conservatoare. A acceptat democraţia wilsoniană întrucât proteja interesele vitale ale poporului său şi conserva demnitatea naţională. A înclinat şi propovăduit acel „numerus valachicus" pentru a ajuta naţia sa pe drumul progresului material şi moral.

Naţionalismul este o apariţie destul de recentă în istoria universală.

Comunităţile au fost conduse în viaţa lor istorică de către alte idei decât „ideia naţională". Imperiul Romei a avut drept axă o ideie de civilizaţie, technică şi administraţie regulată în conceptul de „cetăţenie". Barbarii se înclinau, acceptau şi doreau până la sfârşit să spună cu orgoliu „*civus* Romanus sum".

Istoria evului-mediu a fost agitată şi condusă de religie şi de

www.dacoromanica.ro

ideea monarhică. Războaiele se purtau sub stindardele credinţelor mistice şi după interesele dinastiilor. La încheierea unei păci sau a unei căsătorii, provinciile treceau fără consideraţiuni etnice în tratate sau în foile dotale.

Istoria doctrinelor politice plasează în secolul XIX geneza ideii naţionale în sânul clasei de mijloc, ca un rod al autarhiilor economice şi al neatârnărilor politice.

Burghezia franceză, engleză şi americană s'au caracterizat la începuturile lor prin universalitate şi cosmopolitism.

N'a fost tot aşa cu clasele de jos ale Germaniei, Italiei şi ale celorlalte ţări. Burgheziile respective s'au consolidat în concurenţă cu centrele dela Londra, Paris, Amsterdam şi New-York.

Primul răsboi purtat sub stindard colorat naţionalist a fost războiul statelor germanice pentru izgonirea lui Napoleon. Fichte a dat corp doctrinar acestor aspiraţii în „Cuvântările către naţiunea germană".

Cavour a jucat rolul unui Fichte al Italiei.

Războiul politic a fost dublat de un război economic.

Friedrich List — economist german — a rupt vălul iluziei prosperităţii naţionale în libertatea economică, preconizând închiderea graniţelor şi protejarea industriilor indigene.

List a avut şcolari în toate ţările: la noi, cel mai strălucit şi mai consecvent, a fost Vintilă Brătianu.

Secolul XX mai este numit şi un secol al naţionalităţilor. Războiul mondial din 1914—1919 a fost dus sub această stea şi a culminat prin victoria integrală a principiului de autodeterminare a popoarelor şi de înfiinţare a unor State naţionale.

Conglomeratul habsburgic a fost sfărâmat în bucăţi, dând naştere statelor succesorale, întemeiate pe principiul naţionalităţilor şi al triumfului etnicităţii.

Doctrina naţionalistă s'a oglindit într'o proteică şi neistovită activitate: activitatea d-lui N. Iorga, dascăl întru naţionalism al generaţiei ante-belice şi al generaţiei de după războiu.

Geniul naţional n'a avut un apărător mai îndârjit şi mai autorizat. Punând la contribuţie vasta sa experienţă de istoric al tuturor

www.dacoromanica.ro

neamurilor — istoric cu mondială reputaţie — d. N. Iorga a reliefat la fiecare cotitură a evoluţiei, necesităţile prezente şi necesităţile permanente ale neamului românesc.

Antisemitismul naţionalist

Antisemitismul naţionalist porneşte dela premisa că sursa principală a relelor din ţara românească se află în invadarea minorităţii iudaice în posturile de comandă economică şi culturală, iar salvarea stă în isgonirea acestei invaziuni.

In chestia evreiască există trei soluţii : a) asimilarea, b) cooperarea şi c) eliminarea.

Democraţia a rezolvat chestia evreiască preconizând asimilarea.

Doctrina conservatoare — Petre Carp şi Maiorescu acuzaţi de iudaizare — au propus cooperarea loială cu aceste minorităţi.

Antisemitismul naţionalist nu vede elucidarea spinoasei probleme decât în eliminare.

Antisemitismul democratic

Intre antisemitism şi democraţie să fie o incompatibilitate structurală sau numai de moment istoric ?

Actualmente mişcarea antisemită are un caracter antidemocratic. Evreii sunt socotiţi ca iniţiatori ai modernismului literar, ca fermenţi de disoluţie ai patriarhalismului şi în acelaş timp ca inspiratori, stăpâni şi finanţatori ai regimului democratic. Se pomeneşte de o Internaţională iudaică. Unul din instrumentele finanţei internaţionale pentru stăpânirea popoarelor creştine şi oricare ar fi regimul parlamentar-democratic.

Această teză este destul de nouă în România.

Patriarhul antisemitismului în România — d. A. C. Cuza — este un adept convins al parlamentarismului. Combate democraţia şi Societatea Naţiunilor, dar scoate din frontul iudaic instituţia Parlamentului de obârşie engleză, filtrată prin raţionalismul francez, sub forma prezentată în România.

Teza parlamentarismului şi a democraţiei de sens pur iudaice a fost o teză a d-lui Alfred Rosenberg, teoreticianul naţional-socia-

9.5 www.dacoromanica.ro

lismului german, pe care a impus-o ca pe o axiomă în al treilea Reich, cu evidente succese şi la exportul în străinătate, în regiunile locuite de Evrei. In Ungaria, de pildă, unde democraţia parlamentară ar avea mari şanse să se impună, graţie faptului că se aliază şi cu nevoia adâncă a reformei agrare, s'a întârziat din pricina recrudescenţei antisemite. Iar democraţia este arătată de duşmanii ei ca o scornitură a spiritului iudaic.

La noi, teza a prins.

N'a fost tot aşa în trecutul politic românesc.

Se poate urmări o mişcare democratică extrem de virulentă, de un reformism acut, dar, care, a avut un puternic accent antisemit.

Ne referim la Bogdan Petriceicu-Hajdeu şi la Bărnuţiu cu şcoala sa, fracţiunea „liberă şi independentă" dela Iaşi.

Marele istoric şi filolog, crescut la şcoala romantismului puşkinian, educat prin şcolile poloneze care colcăiau în adâncuri de subversivitate în lupte pentru reînvierea Poloniei, a păstrat în activitatea sa vaccinul democratic exteriorizat prin apologia libertăţii şi onoarea tiraniei. Dramele istorice ale lui Hajdeu sunt — ideologic — încadrate într'o mentalitate democratică.

Venit din închisorile ţarismului, marele basarabean se eliberase de puşcăriile spirituale ale unui conservatorism retrograd şi îşi astâmpăra setea cunoaşterii la fântâna filosofiei luminilor. Ultima orientare în concepţia asupra lumii, asupra vieţii şi asupra morţii, după dispariţia Iuliei Hajdeu, n'a fost o reîntoarcere în sânul bisericei pravoslavnice şi strămoşeşti, ci tragice divagaţii spiritiste, în legătură cu masoneria şi credinţa în marele arhitect al universului. Crucea a înlocuit-o cu echerul şi mistria şi nădejdile mântuioare ale Bibliei cu narcoticile înţelepciunilor secrete şi esoterice.

Politic, democratul iluminist B. P. Hajdeu este unul din corifeii antisemitismului român alături de Bărnuţiu, Vasile Conta şi A. C. Cuza.

Antisemitismul său se reducea la o luptă economică şi la o luptă naţională.

Tot un antisemit cu nuanţă democratică a fost luptătorul ardelean Simion Bărnuţiu.

www.dacoromanica.ro

Concluziile acestei lucrări sumare — schiță la un tablou care va fi lărgit și completat mai târziu — se opresc în pragul Constituției noui, care a suspendat viața de partid.

Prin Constituția dela 24 Februarie 1938 — cu similitudini structurale cari se pot găsi suficiente în conservatorism — s'a inaugurat un regim autoritar care pune accentul pe administrativ.

După inițiativa M. S. Regelui Carol II fenomenul politic s'a dizolvat în pură administrație, iar delegația de voință în ratificare plebiscitară.

www.dacoromanica.ro

Bibliografie

ŞT. ZELETIN : „Burghezia românească".

Prof. N. IORGA ; „Doctrina naţionalistă", *conferinţă la Inst. Social Român, 1922.*

Prof. N. IORGA: „Oameni cari au fost", *(Fundaţiile Regale Carol II).*

AL. MARGHILOMAN : „Note Politice", *Vol. I—V.*

AL. MARGHILOMAN : „Doctrina conservatoare". *(conf. Inst. Social Român, 1923.*

V. MADGEARU : „Doctrina ţărănistă", *(conf. Inst. Social Român, 1923.*

I. G. DUCA: „Doctrina liberală", *(conf. Inst. Soc. Rom. 1923).*

N. FILIPESCU: „Partidele politice", *(5 articole apărute în „Timpul" 1890).*

Prof. RADULESCU-MOTRU: „Concepţia conservatoare şi Progresul", *(conf. Inst. Soc. Rom. 1922).*

C. V. OBEDEANU : „Partidele politice în Ţara Românească", *conferinţă, 1908.*

I. C. ATANASIU : „Mişcarea socialistă", *1881—1900. (Vol. I).*

N. FILIPESCU: „Un portret politic: Lascăr Catargiu".

SABINA CANTACUZINO : „Din viaţa familiei I. C. Brătianu", *Buc. 1935.*

GEORGE FOTINO : „Discursurile lui Ion I. C. Brătianu", *Buc. 1933.*

CONSTANT GEORGESCU : „V. Brătianu", *(Bucureşti 1936).*

I. NADEJDE : „V. G. Morţun", *(Bucureşti 1924).*

ION PETROVICI ; „Figuri dispărute". *(Edit. Fundaţiilor Regale).*

Prof. GH. TAŞCA: „Politica economico-socială a lui P. P. Carp", *(Bucureşti 1938).*

www.dacoromanica.ro

C u p r i n s u l

	Pag.
INTRODUCERE	5
NIMIC NOU SUB SOARE...	14
CE OGLINDESC DOCTRINELE PARTIDELOR POLITICE?	19
DOCTRINA LIBERALA	22
DOCTRINA CONSERVATOARE	38
DOCTRINA DEMOCRATICA	50
DOCTRINA SOCIALISTA	54
DOCTRINA ŢARANISTA	60
DOCTRINA NAŢIONALISTA	63
BIBLIOGRAFIE	69

www.dacoromanica.ro

T I P A R U L
V R E M E A S. A.
S T R A D A C A R O L, 1 0
B U C U R E Ş T I I

www.dacoromanica.ro